

OMKRING »PRISTALLET«

AF HANS CL. NYBØLLE

»Pristallet«, d. v. s. det af den officielle Statistik nu gennem en lang Aarrække med regelmæssige Mellemrum beregnede Indekstal til Belysning af Variationerne i Detailpriserne, er kommet i Støbeskeen. Aarsagen er hovedsagelig, at det under de nu herskende Vilkaar ikke har kunnet undgaas, at Tvivlen om dets Evne til ogsaa at kunne fungere som automatisk Regulator af Lønningerne for Arbejdere og andre Lønmodtagere har bredt sig og antaget større Dimensioner end før.

Den Kritik, der tidligere nu og da er blevet rettet mod selve Grundlaget for Pristallets Beregning, en Kritik, der dog ingen Sinde er naaet ret langt ind paa Livet af en Pristalsberegning mere alvorlige Problemer, har derimod ikke i den foreliggende Situation været genoplivet. Det er dog formentlig overflødig i al Almindelighed at bemærke, at dette ikke er det samme som, at kritiske Betragtninger slet ikke lader sig anstille. Om det ogsaa er overflødig i den nuværende Situation at dvæle en Smule ved nogle af de Enkeltproblemer, der virkelig opstaar i Forbindelse med Beregningen af et Pristal, turde derimod være mere tvivlsomt, men hvad specielt det officielle Pristal angaar, har man fra Tid til anden kunnet træffe paa de mest divergerende Opfattelser af, hvad Pristalsberegningen byggede paa og gik ud paa, og dermed ogsaa kunnet faa de mest forskellige Udtryk for den Anvendelse, der kunde gøres af den.

Medens enkelte specielle Eksempler herpaa omtales lejlighedsvis nedenfor, kan der i større Almindelighed være Grund til i denne Forbindelse at minde om den Diskussion, der fandt Sted i dette Tidsskrifts Aargang 1933¹⁾, netop i Anledning af divergerende Op-

¹⁾ I Anledning af Jørgen Pedersens Bidrag »Prisniveauet« til Festskriftet til Harald Westergaard, Tillægshæfte til Natøk. Tidsskr. 1933.

OMKRING »PRISTALLET«

AF HANS CL. NYBØLLE

»Pristallet«, d. v. s. det af den officielle Statistik nu gennem en lang Aarrække med regelmæssige Mellemlum beregnede Indekstal til Belysning af Variationerne i Detailpriserne, er kommet i Støbeskeen. Aarsagen er hovedsagelig, at det under de nu herskende Vilkaar ikke har kunnet undgaas, at Tvivlen om dets Evne til ogsaa at kunne fungere som automatisk Regulator af Lønningerne for Arbejdere og andre Lønmodtagere har bredt sig og antaget større Dimensioner end før.

Den Kritik, der tidligere nu og da er blevet rettet mod selve Grundlaget for Pristallets Beregning, en Kritik, der dog ingen Sinde er naaet ret langt ind paa Livet af en Pristalsberegning mere alvorlige Problemer, har derimod ikke i den foreliggende Situation været genoplivet. Det er dog formentlig overflødig i al Almindelighed at bemærke, at dette ikke er det samme som, at kritiske Betragtninger slet ikke lader sig anstille. Om det ogsaa er overflødig i den nuværende Situation at dvæle en Smule ved nogle af de Enkeltproblemer, der virkelig opstaar i Forbindelse med Beregningen af et Pristal, turde derimod være mere tvivlsomt, men hvad specielt det officielle Pristal angaar, har man fra Tid til anden kunnet træffe paa de mest divergerende Opfattelser af, hvad Pristalsberegningen byggede paa og gik ud paa, og dermed ogsaa kunnet faa de mest forskellige Udtryk for den Anvendelse, der kunde gøres af den.

Medens enkelte specielle Eksempler herpaa omtales lejlighedsvis nedenfor, kan der i større Almindelighed være Grund til i denne Forbindelse at minde om den Diskussion, der fandt Sted i dette Tidsskrifts Aargang 1933¹⁾, netop i Anledning af divergerende Op-

¹⁾ I Anledning af Jørgen Pedersens Bidrag »Prisniveauet« til Festskriftet til Harald Westergaard, Tillægshæfte til Natøk. Tidsskr. 1933.

fattelser af Indholdet af Begrebet Prisniveauet. Detaillerne i denne Diskussion er der derimod næppe Grund til her at genopfriske. simpelthen fordi de aktuelle Forudsætninger, hvorunder Diskussionen endnu dengang kunde føres, er saa totalt forandrede allerede relativt faa Aar senere. Naar man, som Tilfældet er i den nuværende Epoke, har maattet begrænse Omsætningen — saavel Varebyttet inden for som over Landets Grænser — arbitrært, d. v. s. ved andre Midler end det, der før var næsten eneafgørende, nemlig Priserne, kan Vurderingen af Prisniveau-Begrebets Indhold og Anvendelighed vanskeligt undgaa at paavirkes heraf, og dette gælder formentlig saavel Entusiasternes som Skeptikernes og alle deres Mellemløbere Vurderinger.

Imedens »Prisniveauet« i Almindelighed og »det officielle Pristal« i Særdeleshed saaledes i det mindste for en Tid »er taget ned fra Piedestalen«, er der Anledning til at tage det nærmere i Øjesyn. Der er for Tiden liden eller ingen Risiko for derved at bringe Forstyrrelse i nogen til Pristallet knyttet praktisk Interesse, men en alene »i det teoretiske« holdt Beskuelse behøver paa den anden Side ikke at være ganske uden praktisk Interesse for en fremtidig Betragtning af Prisniveauets Begreb; skulde inden for en overskuelig Tid den Dag komme igen, da Omsætningen og Prisdannelsen atter bliver fri i »gammeldags« Betydning, og Muligheden for en fornyet aktuel Interesse for Prismaalingens Problem dermed skulde genopstaa, kunde Overvejelser over dette Problem bl. a. i nogen Grad bidrage til, at Pristallets Genindsættelse i sine utvivlsomme, men begrænsede Rettigheder ikke sker under Former, der paany driver Dyrkelsen af Prisniveauets Begreb til saadanne Højder, der, som Tilfældet i Fortiden nu og da har været, kunde minde om Afguderi. Dette hører en svunden Tids Forudsætninger til — baade m. H. t. de pengepolitiske, lønregulerende og flere andre Anvendelser. Hvad Spørgsmaalet om et Pristals Anvendelighed i forskellige Forbindelser iøvrigt angaar, skal kun bemærkes, at dette Spørgsmaal ikke lader sig besvare generelt, saalænge Spørgsmaalet ogsaa stilles i al sin Almindelighed. Ikke engang overfor en ganske konkret Anvendelse vil det altid være muligt at give et Svar i Form af et »Ja« eller »Nej«, fordi et »Pristal«, hvad efterhaanden er gaaet mere eller mindre i Glemmebogen, nu engang i Virkeligheden ikke er et Tal i sædvanlig Forstand, men »en statistisk variabel«; hvad dette indebærer søges nærmere belyst nedenfor; men det kan ialt Fald straks siges, at en Prisstigning paa 10 pCt. fra et Tidspunkt til et andet ikke med Nødvendighed behøver at be-

tyde og praktisk taget aldrig betyder det samme som en anden fra et tredje til et fjerde Tidspunkt indtraadt Ændring i Prissituationen, der ogsaa udtrykkes ved Stigningstallet 10 pCt.

En ganske anden Sag er det, at de Forskelle, som herefter ikke finder deres Udtryk i Pristallet, kan være saaledes beskafne, at man i den paagældende Forbindelse mener at kunne bortse fra dem, eller at endog modstridende økonomiske Interesser kan komme overens om at negligere dem. At det forholder sig saaledes, er med et meget mildt Udtryk overordentlig heldigt. Blot bør man ikke deraf lade sig friste til at overse — hvad Dyrkelsen af Pristallets Egenskaber dog faktisk for en stor Del har beroet paa — at Muligheden af i nogle Tilfælde at kunne bortse fra visse Detailler ikke strækker til i alle Forbindelser. Derfor kan i nogle Situationer Pristallet alene være »godt nok« til den paagældende Anvendelse, medens udelukkende Hensyntagen til Pristallets Højde i andre Situationer maaske afskærer netop det, som burde være taget i Betragtning. Spørgsmaalet om et Pristals Anvendelighed skal derfor ikke yderligere diskuteres i det følgende. Selv om denne som antydnet kan stille sig højst forskelligt i forskellige Forbindelser, indgaar dog som fast Ingrediens i dem alle, Spørgsmaalet om et Pristals Evne til at maale Prisvariationerne herunder den Maade, dette Spørgsmaal opfattes paa. Til dette sidste skal jeg derfor væsentligst holde mig i de efterfølgende Bemærkninger.

Hvad først Grundlaget for Pristallet angaar, er det — hvor selvfølgelig det end kan lyde — maaske ikke ganske overflødigt at understrege, hvor langt vigtigere det sædvanligvis er, at selve de Prisiagttagelser, hvorpaa Beregningen bygger, svarer til Virkeligheden, end at man foretager denne Beregning paa denne eller hin Maade — i alt Fald, naar det ikke drejer sig om rene Skoleeksempler til Belysning af forskellige Metoders Ejendommeligheder, men om en Beregning, der skal kunne gælde som Udtryk for, hvad der virkelig er sket. Uden at gaa ind paa en detailleret Beskrivelse af de Maader, hvorpaa den officielle Statistik i Tidens Løb har søgt at tilvejebringe saa gode Prisiagttagelser som muligt, kan det dog her fremhæves, at den *nuværende* Iagttagelsesmetode reelt fører sine Aner tilbage til Begyndelsen af forrige Verdenskrig — nemlig Efteraaret 1914. Forud havde den officielle Statistik ganske vist i en halv Snes Aar forinden ved hvert eller hvert andet Aars Begyndelse indsamlet Oplysninger om Detailpriserne paa en Del forskellige Varer, dels ved Henvendelse til Handelsforeninger og Brugsforeninger dels ved Spørgeskemaer til Familier

af forskellige Samfundsklasser, og af disse Oplysninger beregnedes saa Gennemsnitspriser for de paagældende Varer særskilt for Hovedstaden, Provinsbyerne og Landdistrikterne for de af Arbejdersstanden almindeligt betalte Priser. Til Belysning af Omfanget af Prisændringerne fra 1911 til 1914 finder man desuden i Statistiske Efterretninger (Aarg. 1914, Nr. 6) den første Spire til Pristallet; paa Grundlag af de Oplysninger om Forbruget af de enkelte Varer, der forelaa i den netop da afsluttede Bearbejdelse af de af en Række Arbejderfamilier i By og paa Land gennem Aaret 1909 førte Husholdningsregnskaber, udarbejdedes et »Standardforbrug« for en Familie i Hovedstaden med ca. 1900 Kr. i Aarsindtægt, en Familie i Provinsbyerne med ca. 1500 Kr. og en Familie paa Landet med ca. 1100 Kr. i Aarsindtægt. Den Del af hele dette Standardforbrug, der faldt paa Varer, for hvilke der i de mellemliggende Aar var indsamlet nye Prisoplysninger nemlig Fødevarer, Lys og Brændsel, udgjorde

i Hovedstaden	ca. 52 pCt.
i Provinsbyerne	ca. 54 pCt.
i Landdistr.	ca. 69 pCt.,

og vilde med de Priser, der i Gennemsnit betaltes af Arbejdersstanden henholdsvis i Beg. af 1911 og 1913, have kostet

	1911	1913
i Hovedstaden	980 Kr.	1058 Kr.
i Provinsbyer	806 »	886 »
i Landdistr.	742 »	832 »

hvis — som det allerede her fremhæves — Forbruget ikke ændredes som Følge af Prisstigningen.

Det blev imidlertid de straks fra Krigens Begyndelse i 1914 indtrædende Prisstigninger, der paa Foranledning af den overordentlige Kommission medførte, at en hyppigere Indsamling af Prisoplysninger blev foretaget, i første Omgang pr. første Halvdel af August 1914 og pr. ultimo Oktober og alene for Hovedstaden, men fra og med December 1914 til September 1919 hver Maaned Aaret rundt for næsten alle Købstæder og for en Del Landkommuner med større bymæssige Bebyggelser. Disse Prisoplysninger tilvejebragtes af de i disse Kommuner oprettede lokale Prisreguleringskommissioner og suppleredes for de rene Landdistrikters Vedkommende med Oplysninger, som uden Prisreguleringskommissionernes Mel-

lemkomst indhentes hos en Række Brugsforeninger i Landets forskellige Dele som Regel hvert Foraar og Efteraar.

De Varer, om hvis Priser der paa denne Maade gennem hele forrige Krigsperiode ganske regelmæssigt skaffedes Oplysning, var i første Række alle de i et Arbejdersbudget sædvanligt benyttede Fødevarer af saavel animalsk som vegetabilsk Oprindelse, samt enkelte andre som Øl, Salt, Sæbe, Soda, Kul og Koks.

For de øvrige Varer, der indgaar i et sædvanligt Familieforbrug, foreligger der derimod ikke for denne Periode tilsvarende Oplysninger. Naar Beregningen af Pristal omfattende samtlige Poster paa en Arbejderfamilies sædvanlige Forbrug dog kunde foretages 2 Gange aarligt, jfr. nedenfor, maa det derfor tilføjes, at dette Pristal i hele den her omhandlede Periode (til Efteraaret 1919) udelukkende baseredes paa Prisdata for Hovedstaden. Nu var det netop Fødevarerne, som Prisstigningen til at begynde med i særlig Grad ramte, hvorimod de øvrige Poster ikke, eller kun i ringe Grad og først senere, kom med i Bevægelsen; man kunde da fra først af lade disse sidste indgaa i hele Pristalsberegningen med uforandrede Beløb. Men det varede ikke lang Tid, før de maanedsvis indsamlede Prisoplysninger maatte suppleres paa forskellig Vis, og denne Foranstaltning krævede naturligvis et mindre Apparat, naar man indskrænkede sig til at følge Udviklingen i Prisforholdene *in totum* alene i Hovedstaden.

Det drejede sig herved navnlig om Udgifterne til Beklædning (Manufakturvarer af alle Slags samt Fodtøj), til Husleje og en Række andre, vidt forskellige, men ialt Fald dengang mindre betydende Poster, som direkte Skatter, Foreningskontingenter (Fagforening, Arbejdsløsheds- og Sygekasse o. s. v.), Tobak, Bladhold, Undervisning, Fortæring ude (særlig paa Arbejdspladsen), o. s. v. For Huslejens Vedkommende havde man de Oplysninger, der kunde faas fra de københavnske Huslejenævn og fra den i Forbindelse med Folketællingen 1. Febr. 1916 foranstaltede Huslejestatistik samt endelig en særlig »Huslejetælling« pr. Novbr. 1918 at holde sig til. For de øvrige Udgifters Vedkommende maatte man, som man før havde gjort, ved Henvendelse til Handlende, Brugsforeninger, Organisationer o. s. v. skaffe sig enten saadanne Oplysninger om Priserne paa i det mindste en Del af Varerne indenfor en Gruppe, at man deraf selv kunde danne sig et Skøn over Prisforandringens relative Størrelse, eller, hvor det fandtes rimeligere, Oplysninger om Skøn over Prisforandringen, udøvet af de paa det paagældende Omraade sagkyndige, man henvendte sig til.

Det er ikke uinteressant at bemærke, at denne Maade at afrunde en samlet Opgørelse paa ganske svarer til den, som den officielle Statistik tidligere gennem en meget lang Periode havde maattet bygge paa for at kunne opgøre Værdien af Danmarks udenrigske Omsætning fra Aar til Aar, og som først gjordes overflødig ved Reformen i 1910 af Handelsstatistiken. Nogen Prisstatistik i samme Forstand som den, der forelaa paa Grundlag af Prisreguleringskommissionernes Indberetninger, kan derimod ikke siges at foreligge for disse Aar for denne »øvrige Del« af Budgettet. De til denne Del hørende Oplysninger tilvejebragtes fra Tid til anden, naar det skønnedes nødvendigt, altsaa normalt og hyppigst kun 2 Gange om Aaret, og ikke efter en fast Plan hver Maaned, og Oplysningerne kunde som nævnt fuldt saavel gaa ud paa Skøn over Prisændringens Omfang som paa konkrete Prisoplysninger. Hvor megen Omhu de lokale Prisreguleringskommissioner har kunnet lægge i Arbejdet for at tilvejebringe saa paalidelige Prisoplysninger som muligt, unddrager sig naturligvis nærmere Kontrol; selve Prisoplysningerne fra de enkelte Lokalteter findes ikke offentliggjort, derimod alene fra Maaned til Maaned de af Originalmaterialet beregnede Pris-Gennemsnit for forskellige af Landets Omraader.

Saavel m. H. t. Vilkaarene for Prisiagttagelsernes Tilvejebringelse som m. H. t. disses Bearbejdelse og Offentliggørelse skete der imidlertid en betydelig Forbedring, da den første Lov om Statens Tjenestemænd traadte i Kraft den 1. Oktober 1919. Som Følge af de Bestemmelser om Dyrtidstillæg efter Prisernes Bevægelse, som denne Lov indførte, kom der fra nu af til at foreligge Lovhjemmel for Indsamlingen af Prisoplysninger, idet det paalagdes Kommunalbestyrelserne i København, Frederiksberg og Gentofte, samt alle Købstadkommuner og mindst 100 Sognekommuner med større bymæssige Bebyggelser i den første Uge af hver af Maanederne Januar, April, Juli og Oktober at indhente Oplysning og afgive Indberetning om de i Kommunerne gældende Detailpriser for de almindeligste Fødevarer, Beklædningsgenstande, Brændsels- og Belysningsmidler. Desuden skulde der fra de samme Kommuner mindst en Gang aarligt afgives Oplysning om Huslejen for almindelige Beboelseslejligheder. Hermed bortfaldt de tidligere siden Efteraaret 1914 fra Prisreguleringskommissionerne i Byerne maanedligt indgaaede Indberetninger samt de Beretninger om Detailpriserne paa Landet, der sædvanligt to Gange om Aaret var indgaaet fra en Række Brugsforeninger.

Loven bestemte endvidere, at de saaledes tilvejebragte Prisdata fra hver enkelt Kommune skulde offentliggøres, hvad der som nævnt ovenfor ikke hidtil var sket. Da Loven traadte i Kraft den 1. Okt. 1919, maatte Tiden for det første Sæt Indberetninger udsendes noget, nemlig til Ugen fra 9. til 15. November; men bortset herfra er denne Detailprisstatistik uanset senere og gentagne Ændringer af Loven fortsat ialt væsentligt uforandret og hvert Kvartal offentliggjort i en speciel Publikationsrække: Detailpriserne i - - - (Maaned og Aar) tillige med Oplysning om de Prisen-gennemsnit, som Loven krævede anvendt ved Beregningen af det saakaldte Udgiftstal.

De Varer, hvis Priser denne siden da regelmæssigt foreliggende Detailprisstatistik omfatter, er ialt væsentligt de samme, som de tidligere fra Prisreguleringskommissionerne indgaaende Beretninger omfattede, altsaa aldeles overvejende Fødevarer. I Tidens Løb er Listen udvidet med enkelte nye Varer; men større og afgørende Forandringer er ikke foretaget.

De faa Varer uden for Fødevarernes Gruppe, som Listen straks fra Reformens Begyndelse suppleredes med, var Gas, Elektricitet, Brænde og Tørv, samt Fodtøj (nyt og Reparationer). Oplysninger om Prisen paa andre Beklædningsgenstande omfatter Listen derimod ikke, da det »blev anset for uigennemførligt at tilvejebringe ensartede Prisoplysninger for Manufakturvarer ved Hjælp af Indberetninger fra Kommunalbestyrelsen«. De til Brug ved Beregningen af Udgiftstallet nødvendige Data til Belysning af Prisbevægelsen for Manufakturvarer blev fremskaffet ved særlige Oplysninger om Prisbevægelsen paa disse Varer fra større Handels- og Produktionsfirmaer i denne Branche, og fra nu af ikke alene for Hovedstadens Omraade, men ogsaa fra det øvrige Land. Disse Prisoplysninger indgaar dog ikke i Publikationerne angaaende den løbende Detailprisstatistik.

Hvad endelig Huslejen angaar, medførte Lovens Krav om aarlige Opgørelser over Huslejen i de samme Kommuner, som havde at afgive Indberetning om Detailpriserne, at der fra og med November 1919 hvert Aar maatte foretages fuldstændige Huslejeopgørelser. Da denne Forholdsregel med Tiden viste sig unødvendigt omfattende og besværlig, ændredes Bestemmelsen ved Lovens Revision i 1931 til: »Desuden indhentes Oplysninger vedrørende Huslejen for Beboelseslejligheder«. Denne i Forhold til den tidligere unægtelig meget rummelige Affattelse, er siden da blevet anvendt paa samme Maade, som det ved Ændringen var Forudsætningen. I

Forbindelse med de ordinære Folketællinger hvert femte Aar (1930, 1935, 1940 o. s. v.) fremskaffes som hidtil en fuldstændig Huslejestatistik, hvorimod der i hvert af de mellem de fuldstændige Tællinger liggende 4 Aar foretages en partiel Opgørelse paa Grundlag af en Fjerdedel af de Lejligheder, der indgaar i de fuldstændige, dog hvert Aar paa Grundlag af en ny Fjerdedel, saaledes at man i Løbet af en Femaarsperiode kommer hele Lejlighedsbestanden rundt. Resultaterne af de fuldstændige Tællinger er offentliggjort i særlige Hæfter af Statistiske Meddelelser, men for de partielle er kun meddelt summariske Oplysninger i Statistiske Efterretninger.

Med disse Bemærkninger er i det væsentlige redegjort for det hidtidige Indhold og Omfang af Detailprisstatistiken her i Landet, hvilket Indhold og Omfang i alt Fald i store Træk er fastsat ved Statstjenestemandslovens Bestemmelser, der igen tager Sigte paa Beregningen af den i denne Lov benyttede Størrelse: Udgiftstallet, der er afgørende for visse Løntillæg. Dette Udgiftstal, hvis Herkomst tydeligt er det i Aarene under forrige Verdenskrig paa Basis af Prisdata alene fra Hovedstadens Omraade beregnede officielle Pristal, omfatter dog som allerede nævnt ikke alle Udgiftsposterne paa det Standardbudget, der dannede Grundlaget for Pristallet. Opdeles dette Budget i følgende sædvanligt benyttede Hovedgrupper:

1. Fødevarer,
2. Brændsel og Belysning,
3. Klæder, Fodtøj, Vask,
4. Bolig.
5. Skatter og Kontingenter,
6. Andre Udgifter,

omfatter Beregningen af Udgiftstallet alene Posterne 1, 2, 3 og 4, og Tjenestemandslovens Bestemmelser om Tilvejebringelse af en til denne Beregning brugbar Detailprisstatistik tager derfor ogsaa alene Sigte paa de under disse 4 Poster forekommende Varer og deres Priser. Selv om »Udgiftstallet« i de første Aar efter Lovens Ikrafttræden (1919) direkte indgik ogsaa i Beregningen af Pristallet for de samme Aar — idet Loven ligefrem krævede, at Beregningen af Udgiftstallet iøvrigt skulde foregaa efter de samme Principper som Pristallet hidtil var beregnet efter, maatte der derfor til Brug ved den fortsatte Beregning af Rækken af Pristal fra de

foregaaende Aar som hidtil indsamles Oplysninger om Prisbevægelsen for de under Hovedposterne 5 og 6 forekommende Varer eller Ydelser, uanset at der ikke som for de øvrige fandtes Lovhjemmel herfor. Det drejede sig dog væsentligst om at udvide den Indsamling, der hidtil havde været etableret i Hovedstadskommunerne til ogsaa at omfatte det øvrige Land, fordi Pristalsberegningen nu ønskedes baseret paa Prisiagttagelser fra hele Landet paa samme Maade, som Tilfældet var med Udgiftstallet. Noget Bidrag til Detailprisstatistikken af samme Art som de i Detailprispublikationerne indeholdte kom de paa denne Maade tilvebragte Oplysninger imidlertid lige saa lidt til at yde efter 1919 som før.

Selvom den offentliggjorte Detailprisstatistik saaledes ikke omfatter samtlige de Varer og Ydelser, der fra Tid til anden har udgjort en Bestanddel af en Arbejderfamilies Behov¹⁾, er det dog ikke nogen ubetydelig Række af Varer, særlig de almindeligst brugte Fødevarer, for hvilke der siden 1919 ganske regelmæssigt kvartalsvis er offentliggjort Priser, en Samling Data, der navnlig ved sin Bredde (ca. 200 Priser paa hver af Varerne hvert Kvartal) er ret enestaaende. Saa vidt vides er dette omfangsrige Materiale aldrig søgt nyttiggjort i andre Forbindelser end den ene, for hvis Skyld det officielt tilvejebringes, nemlig ved Beregningen af Udgiftstallene og Pristallene. Efter Loven skal de førstnævnte beregnes paa Grundlag af Prisgennemsnittene af de indberettede Priser, hvilke Gennemsnit derfor er beregnet og findes optrykt i de paagældende Publikationer, men nogen anden Bearbejdelse synes dette Prismateriale ikke at have været Genstand for. Det er, som om det officielle Øjemed med disse Data har bragt i Glemmebogen, at Prisstatistik kan bruges til andet end til Beregning af Pristal.

Mellem denne officielle Detailprisstatistik og den, der lejlighedsvis er fremskaffet ad andre Veje, særlig fra Regnskabsbøger, enten egentlige Husholdningsregnskaber, Kassejournaler eller Kontrabøger mellem Købmænd og deres Kunder, bestaar der ganske vist en i metodisk Henseende ikke uvigtig Forskel. Medens Regnskabers Værdi som prisstatistisk Kilde som Regel beror paa, at det af dem fremgaar, paa hvilket Tidspunkt en Omsætning har

¹⁾ De Varer, hvis Priser foreligger offentliggjort, dækker i Penge mellem 80 og 90 pCt. af Udgiftstallet og mellem 65 og 75 pCt. af det tilsvarende samlede Pristal, lidt varierende i de skiftende Prissituationer.

fundet Sted, hvor stor en Mængde af den paagældende Vare, der er omsat, og til hvilken Pris Omsætningen er foregaaet, gælder noget tilsvarende ikke den officielle Detailprisstatistik. De Priser, der fremgaar af denne, er forsaavidt i Regelen tilstrækkeligt nøjagtigt tidsfæstede, som de af Kommunalbestyrelserne indberettede Priser skal gælde den første Uge af det paagældende Kvartal; men de angaar ikke Prisen ved nogen bestemt angiven Handel. For nogle faa Varer gælder i Almindelighed en enkelt Pris i hele Kommunen — f. Eks. Gas og Elektricitet; men for de fleste kan Prisen være varierende fra en Del af Kommunen til en anden, selv hvor Kvaliteten er den samme, f. Eks. i forskellige Kvarterer i større Byer. I saadanne Tilfælde skal den indberettede »Pris« være et Prisen gennemsnit for hele Kommunen, blot med særlig Hensyntagen til de Priser, der repræsenterer den største Omsætning. Priserne skal endvidere være Priser pr. Kontant og uden Fradrag af Rabat ved større Køb eller Tillæg for Tilbringning, Emballage o. s. v.

I al Prisstatistik er den store Vanskelighed at betegne Varens Art og Kvalitet tilstrækkeligt nøjagtigt, saaledes at de Prisforskelle, som kan konstateres fra Tid til anden eller fra Sted til Sted, ikke helt eller i overvejende Grad beror paa Arts- eller Kvalitetsforskelle. Den officielle Detailprisstatistik deler paa dette Punkt til en vis Grad Kaar med anden Prisstatistik, nemlig hvad Forskellen mellem samtidige Priser fra forskellige Lokalteter angaar, men ikke eller i hvert Fald i mindre Grad, hvad Forskellen mellem Priser fra to forskellige Tidspunkter angaar.

Denne Ejendommelighed, der giver den officielle Detailprisstatistik et Fortrin, hænger paa det nøjeste sammen med Prisstatistikens officielle og særlige Formaal, der har været at danne Grundlag for en automatisk Lønregulering. Herved er det i første Række de tidsmæssigt betingede Prisændringer, det kommer an paa; ved Indsamlingen af Prisoplysningerne tilstræbes det derfor, at det i den enkelte Kommune fra Kvartal til Kvartal er den samme Vare, Prisen gælder for, og den Vare, som paa Stedet er den almindeligst efterspurgte og bedst kendte indenfor den brede Klasse af Kunderne.

Det er herefter klart, at de Forskelle, som fremgaar af den officielle Prisstatistik mellem *samtidige* Priser fra forskellige Lokalteter, for en Del kan bero paa Forskelle mellem Art og Kvalitet, en Omstændighed, enhver Detailprisstatistik altid maa have for Øje. Og saadanne Forskelle gør sig gældende baade for de i ud-

præget Grad industrielt fremstillede Fødemidler som f. Eks. Margarine og Smør, som for Varer, hvis Art og Kvalitet maa synes mere naturgiven, som f. Eks. Fisk af forskellig Slags; det drejer sig her om en Ejendommelighed, der kan iagttages baade paa Tidspunkter, hvor Prisbevægelserne var livlige, og hvor Priserne var i relativ Ro. Man vil derfor ogsaa spørge om Aarsagen til de lokale Prisforskelligheder alene er at søge i Kvalitetsforskelle eller tillige er Udtryk for en mere eller mindre monopolistisk Prispolitik eller endnu andre Aarsager, f. Eks. i Tilfældet med Margarineprisen, hvilken Indflydelse den lokale Smørpris kan antages at øve; denne sidste udviser nemlig mindst lige saa store lokale Forskelle. I Tilfældet med Fiskepriserne rejser sig endelig ogsaa Spørgsmaalet, om Forskellighederne i samtidige Lokalpriser giver noget rimeligt Udtryk for Indregning af forskellige Transportomkostninger, eftersom Lokalteten ligger langt fra eller nær ved »Produktionsstedet«.

Den Vanskelighed, som den officielle Detailprisstatistik's Anvendelse ved denne Slags Opgaver frembyder, beror ikke i særlig Grad paa Spørgsmaalet om Kvalitetsforskellene; thi den Egenskab har den, som fremhævet, fælles med al Detailprisstatistik; derimod begrænses dens Anvendelighed til en vis Grad af den ovenfor nævnte Omstændighed, at det ikke er »Priser«, men Prisgennemsnit, Statistiken giver Oplysning om, og dette maa navnlig for de større Lokalteter som Hovedstadens Kommuner og de større Provsbyer antages at spille en saa afgørende Rolle, at denne Vanskelighed ikke kan hæves paa billigere Vilkaar end ved Oplysning om selve de Priser, der ligger til Grund for de meddelte Gennemsnit og de til disse Priser omsatte Mængder. Hvis en saadan Udvidelse af Detailprisstatistiken iøvrigt kunde paaregne Interesse, vilde derved ogsaa det specielle Spørgsmaal om de større Byers »dyre« og »billige« Kvarterer kunne belyses, et Spørgsmaal, der er af en lidt anden Karakter end Spørgsmaalet om lokale Prisforskelligheder i Landet som Helhed.

Af det her anførte fremgaar, at hvis man af en Detailprisstatistik forlanger, at den skal give Oplysning om, hvad en given Vare har kostet paa et givet Tidspunkt — et tilsyneladende naturligt og »uskyldigt« Spørgsmaal — er det kun højst betinget, at den vil være i Stand til at kunne honorere dette Krav. Selv om man ser helt bort fra det allesteds nærværende Usikkerhedsmoment, der hidrører fra Kvalitetsangivelsen, bliver den Kendsgerning tilbage, at en given Vares Pris paa et givet Tidspunkt ikke er et Tal i sædvanlig Mening, men maa betragtes som en »statistisk variabel« —

d. v. s. en Størrelse, som kan antage flere, maaske mange, forskellige Værdier, omend ikke med samme Sandsynlighed saa dog saaledes, at nogle af disse optræder hyppigere end andre. Det er netop denne Omstændighed, der medfører, at man i saa stor Udstrækning — for ikke at sige altid — opererer med den gennemsnitlige Pris, den typiske Pris eller andre lignende Repræsentanter for den mindre haandgribelige Virkelighed, der bliver Resultatet af Prisagttagelser.

Da det ikke er denne ganske almindeligt brugte Konvertering, der tynger paa Anvendeligheden m. H. t. det officielle Formaal af det i den officielle Prisstistik foreliggende Materiale, tager den her fremhævede Distinktion mellem *Iagttagelserne selv* og de til videre Brug *beregnedede Repræsentanter* for dem Sigte paa den yderligere Anvendelse af det foreliggende Prismateriale, der er nævnt ovenfor som en Mulighed, og hvorpaa der er anført nogle Eksempler, men hvorpaa der kunde anføres adskillige flere.

Et saadant yderligere Eksempel træffer man straks paa, naar man i Stedet for som ovenfor at betragte Prisforskellighederne paa et givet Tidspunkt mellem de forskellige Lokalteter stiller sig den Opgave at give Udtryk for Prisændringerne fra et Tidspunkt til et andet.

Denne Opgave behøver i sin Almindelighed ikke at være identisk med Beregningen af et Udgiftstal eller et Pristal; thi den kan i fuldt saa høj Grad gaa ud paa at lægge Vægten paa en Undersøgelse af Forskellighederne i de enkelte Varers Prisbevægelse og paa Aarsagerne til saadanne Forskelligheder. Selv om en saadan Ændring af Opgaven ikke direkte fører til nogen som helst »Lønregulator«, kunde den officielle Detailprisstistik derved paa anden Maade bringes til at fortælle noget om Prisændringernes Størrelse fra Tid til anden.

Den kunde endog betragtes som bedre egnet hertil end anden Prisstistik, forsaavidt det ved Iagttagelsernes Tilvejebringelse — som ovenfor beskrevet — er tilstræbt, at det fra Kvartal til Kvartal er de samme Varer eller Varekvaliteter, hvis Priser danner Grundlaget for Indberetningerne¹⁾ fra de forskellige Steder. Men den synes ikke desto mindre aldrig at være blevet anvendt til Studium af Prisændringernes Karakter paa anden Maade end den ganske

¹⁾ I denne Forbindelse kan derfor ogsaa fremhæves det urimelige i den mod Detailprisstistikken hyppigst fremførte Kritik, at de i denne meddelte Priser var for høje og derfor hidrog til at fastholde et kunstigt opskruet

summariske, der var en Følge af Formaålet at fremstille en Lønregulator. Dette Formaal maa næsten umiddelbart føre til Beregning af Udgiftstal eller Pristal, der søger at sammenfatte alle Varesnes Prisbevægelser i et eneste Tal. Og her krævede Loven i alt Fald for Udgiftstallets Vedkommende, at dette skete via Gennemsnittet af alle de for et givet Tidspunkt og for den enkelte Vare indberettede Priser.

Ser man her helt bort fra den sammenfattende Opgave og simpelthen begrænser sig til at undersøge Prisbevægelsen fra et Tidspunkt til et andet for *enkelte* Varer, giver Detailprisstatistiken rigeligt Materiale til et nærmere Indblik i Vareprisernes forskellige »behaviour«, som man ganske gaar Glip af ved kun at betragte de for de forskellige Tidspunkter beregnede Prisgennemsnit. For at illustrere dette, behøver man ikke engang at overveje, om man vil maale Prisændringen paa den ene eller den anden Maade. Da det er den samme Vares Pris paa to forskellige Tidspunkter, det gælder, kan man ganske forudsætningsløst benytte de i Prisstatistiken anførte Tal. Afsætter man Prisen for det første Tidspunkt fra en Lokalitet som Abscisse i et Koordinatsystem og Prisen for det andet Tidspunkt fra samme Sted som Ordinat, og gentager dette for samtlige Lokaliteter, faar man uden endnu at have indført nogen metodisk Vilkaarlighed en Samling paa henved 200 Punkter, hvis indbyrdes Beliggenhed man langt hurtigere overskuer end selve de tilsvarende Talpar. At man ved en videre Bearbejdelse derimod ikke kan undvære selve Tallene, er en anden Sag.

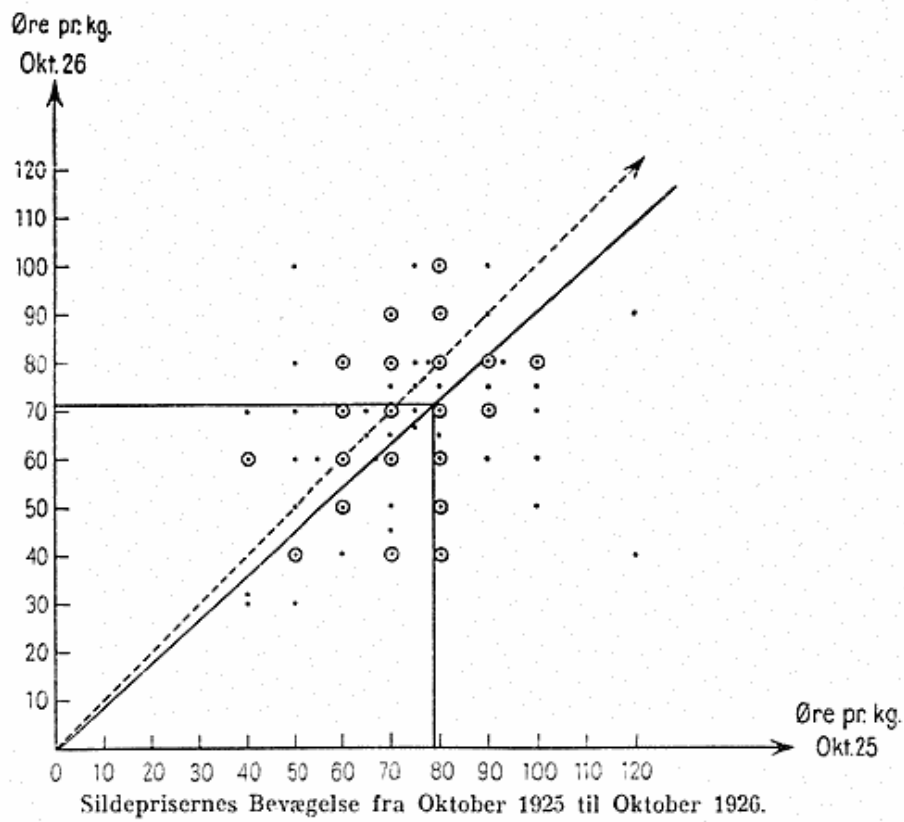
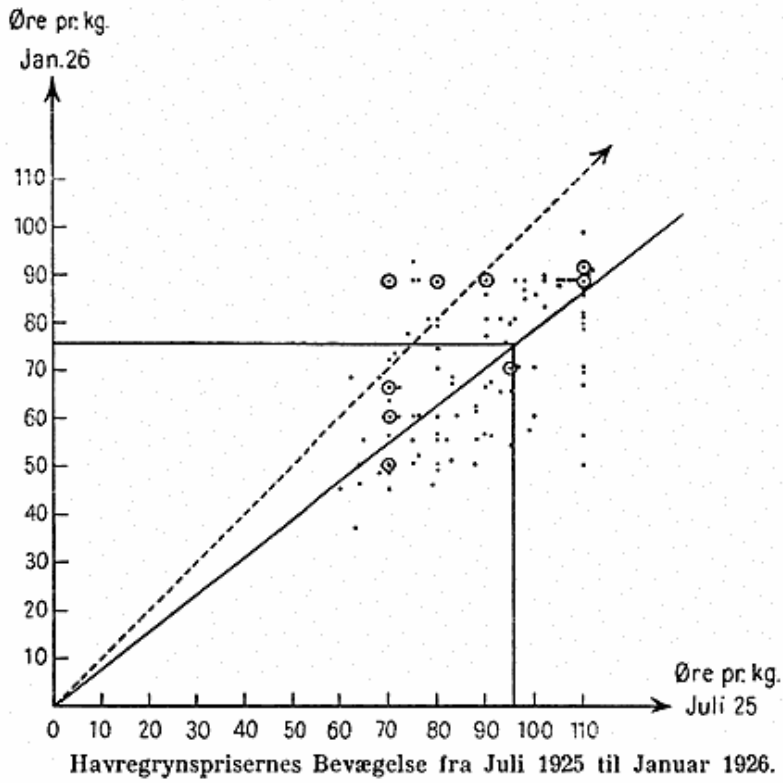
Prisniveau og dermed kunstigt opskruede Lønninger. Indvendingen maa bero paa en mindre klar Skelnen mellem de to i det foregaaende behandlede Formaal: 1) at konstatere Prisen for en Vare paa et givet Tidspunkt, 2) at konstatere Prisændringernes Omfang fra et Tidspunkt til et andet. I alt Fald for den sidste Opgaves Vedkommende vilde det ikke være muligt at fastholde et for højt Udtryk for Prisstigningen gennem flere Kvartaler, medmindre man tænkte sig det muligt ikke blot at fastholde nogle paa et eller andet Tidspunkt indløbne Fejl i Prisindberetningerne, men yderligere at forhøje disse fra Kvartal til Kvartal, saa at sige uden Grænse.

Paa en mangelfuld Opfattelse af Prisstatistikens Indhold beror ogsaa en Række andre Indvendinger specielt den, der repræsenteres af et mange Gange navnlig af Husmødre stillet Spørgsmaal om, hvor man kunde købe denne eller hin Vare til den Pris, som fremgik af det i Statistiken anførte Prisgennemsnit, et Spørgsmaal der naturligvis alene fremkom fra de Husmødre, der ikke vidste, hvor man kunde købe Varen billigere, men ikke fra dem, der kunde det. At ogsaa Takster for Levering over længere Tid af større Kvantiteter, specielt rene Licitationspriser, har spillet deres Rolle i Kritiken af Detailprisstatistiken, behøver kun netop at nævnes.

Som Eksempel skal kun henvises til hosstaaende 2 Figurer, af hvilke den ene angaar Prisændringerne i Prisfaldsperioden fra Juli 1925 til Januar 1926 for Havregryn, den anden Prisændringerne for ferske Sild, for hvilken Vare dog er valgt Ændringerne i Tiden fra Oktober 1925 til Oktober 1926 af Hensyn til denne Vares specielle Sæson. Da der blandt de henved 200 Kommuner, hver repræsenteret ved et Punkt i Figuren, næsten altid findes nogle, der har indberettet samme Pris ved Begyndelsen og ogsaa samme ændrede Pris ved Slutningen af den betragtede Periode, er der blandt Figurens Punkter nogle, der i Virkeligheden repræsenterer flere Lokalteter. Hvor dette i udpræget Grad har været Tilfældet, er det paagældende Punkt i Figuren fremhævet ved en Cirkel uden om Punktet.

Til Bedømmelse af, hvad der alene af Figuren kan aflæses, maa Betydningen af forskellige specielle Konfigurationer erindres. Hvis saaledes Begyndelsespriserne i alle Lokalteter var de samme, vilde alle Punkterne falde paa en og samme lodrette Linie, og paa samme vandrette Linie, hvis alle Slutpriserne var ens. Da ingen af Delene i Virkeligheden finder Sted, faar man derimod straks et Indblik i den ikke ubetydelige Spredning, Priserne til enhver Tid faktisk udviser, hvad enten dette nu skyldes Kvalitetsforskelle eller andre Aarsager. Man kan derfor ogsaa rejse det Spørgsmaal, hvor tilfredsstillende *Prisændringen* lader sig maale paa Grundlag af et saadant Materiale, specielt om det herved vilde være bedre at holde sig til mere ensartede Prisers Bevægelse, eller det rentud snarere er en Fordel for Maalingen af Ændringerne, at der foreligger en kraftig Spredning i Iagttagelserne.

Med Hensyn til Prisændringerne lader der sig ogsaa straks aflæse visse grove Træk umiddelbart ved Betragtning af Punkternes Beliggenhed. Hvis slet ingen Prisændringer var indtruffet, Prisen altsaa den samme ved Begyndelsen og Slutningen uden Hensyn til, om den ellers er stor eller lille, vilde alle Punkterne falde paa den Linie, der halverer Vinklen mellem Koordinatakserne (paa Figuren den punkterede Skraalinie). For Havregrynspriserne er det tydeligt, at der gennemgaaende har været Prisfald fra Juli 25 til Jan. 26, da Flertallet af Punkterne falder *under* den punkterede Skraalinie, men det gælder blot ikke alle Steder, idet en hel Del Punkter (Kommuner) falder over Skraalinien; denne blandede Prisændring er endnu tydeligere i Fig. vedr. Sildepriserne, selv om en blot svagere Tendens til Prisfald ogsaa her kan iagttages.

Den Omstændighed, at Priserne i en ellers udpræget Prisfaldsperiode nogle Steder er steget, viser imidlertid kun, at der ikke blot i selve Priserne gør sig en vis Spredning gældende, men ogsaa i den Maade, hvorpaa de har ændret sig. Dette ses ogsaa deraf, at hvis alle Priser var faldet lige mange Procent, vilde alle Punkterne ligge paa samme rette Linie gennem Begyndelsespunktet, blot med en mindre Hældning end Halveringslinien.

Resultatet bliver, at man ikke blot maa opfatte Priserne selv som »statistisk variable«, men som rimelig Konsekvens heraf ogsaa Prisændringerne paa samme Maade. Spørgsmaalet er da, hvorledes dette kan ske. Den sædvanlige Maade er her at betragte Forholdet (Kvotienten) mellem Prisen ved Periodens Slutning og ved dens Begyndelse som den variable¹⁾, hvis Fordelingslov man søger, herunder specielt Gennemsnitsværdien for Forholdet. Dette betyder i Figurens Sprog, at naar der ikke findes nogen ret Linie gennem Begyndelsespunktet, der paa en Gang gaar gennem alle Punkterne, søger man den, der saa nær som muligt krydser imellem dem, hvorved den gennemsnitlige Hældning bestemmes. Forsaaavidt Udgiftstallets Beregning angaar, siger Loven om denne Hældning, at det skal være den Straale²⁾, der gaar gennem Punktsystemets Tyngdepunkt, d. v. s. det Punkt, der bestemmes ved Begyndelsesprisernes Gennemsnit som Abscisse og Slutprisernes Gennemsnit som Ordinat (de fuldt optrukne Skraalinier i Figurene), der skal være Udtryk for Prisændringens gennemsnitlige Størrelse; en saadan haandfast Regel maa en Lov nødvendigvis have; men det bør ikke af den Grund overses, at det alene er i det Tilfælde, da de i Figuren afsatte Punkter samler sig stærkt omkring en enkelt Straale, at det kunde siges at være af mindre Interesse at overveje andre Maader at give Udtryk for Prisforandringen paa. For de i Figuren behandlede Varer ses umiddelbart, at ikke blot Priserne, men ogsaa deres Fluktuation udviser betydelig Spredning, og det samme gælder Fler-tallet af de af Detailprisstatistiken omfattede Varer, i alt Fald naar man udtrykker Prisændringen ved Forholdet mellem Slutprisen og Begyndelsesprisen (de sædvanligt benyttede Indekstal). Anvendelsen af disse Indekstal begrundes som bekendt med, at en

¹⁾ Om man betragter dette Forhold eller dets Afvigelse fra 1, eller hvis Forholdet udtrykkes i Procent, dennes Afvigelse fra 100, kommer naturligvis her ud paa et og det samme.

²⁾ Hvormed kort betegnes en ret Linie gennem Koordinatsystemets Begyndelsespunkt.

Pris er et oven i Købet dobbelt benævnt Tal, fordi det Tal, Prisen udtrykkes ved, er afhængig baade af den anvendte Pengeenhed og den anvendte Mængdeenhed, (Kr. eller Øre pr. kg, pr. hkg o. s. v.), medens Forholdet mellem to Priser er ubenævnt, naar baade de i Tæller og Nævner benyttede Priser angives med Anvendelse af de samme Enheder.

Selv om der saaledes er en klar Mening med at begynde med at udtrykke en Prisændring fra et Tidspunkt til et andet ved Forholdet mellem Priserne paa disse 2 Tidspunkter, er det imidlertid ikke den eneste Maade, hvorpaa man kan opnaa, hvad herved tilsigtes; dette gælder Indekstal-Beregningen ved begge de to helt forskellige Problemer, som iøvrigt ikke bør sammenblandes, dels det, som Betragtningen af de 2 Figurer giver Anledning til (hvor det alene drejer sig om Prisbevægelsen for en enkelt Vare), dels det mere omfattende at give samlet Udtryk for mange Varers samtidige Prisbevægelse, ved hvilket sidste Beregningen af Indekstal for de enkelte Varer navnlig har fundet Anvendelse som Gennemgangsled.

Imidlertid afgiver netop den sidstnævnte Slags Opgaver et Eksempel paa, at man i Stedet for at betragte selve Indekstallenes Fordeling, specielt denne Fordelings Gennemsnit, har fundet Anledning til at tage andre Maale-Muligheder i Betragtning, selv om det er sket med en hel anden Motivering end den, det i nærværende Forbindelse kommer an paa.

Det drejer sig her om den Fremgangsmaade at beregne »det geometriske Gennemsnit« af de forskellige Varers Indekstal i Stedet for det aritmetiske, og hvorved man opnaar, at de Udtryk, man saa finder for Prisniveauets Ændringer, tilfredsstiller det saakaldte »Interkalationskriterium«, d. v. s. er saaledes beskafne, at Prisniveauets Højde til Tiden t_3 i Forhold til Højden til Tiden t_1 , betegnet P_{13} , umiddelbart fremgaar af Produktet af de to tilsvarende Udtryk P_{12} og P_{23} , man faar, naar man mellem de to Tidspunkter t_1 og t_3 indskyder et nyt t_2 , altsaa har

$$P_{13} = P_{12} \times P_{23}.$$

Dette udtrykkes ogsaa i mere dagligdags Tale ved at sige, at man kan skifte »Basisaar« uden at skulle gaa tilbage til selve Pris- iagttagelserne.

Uden her at komme ind paa de Spørgsmaal, dette Kriterium har rejst, kan det derimod bemærkes, at Beregningen af det geometriske Gennemsnit simpelthen sker ved at beregne det aritmetriske Gennemsnit af Indekstallenes Logaritmer. Disse Logaritmer besid-

der akkurat den samme Egenskab som Indekstallene selv, nemlig at være uafhængige af de ved Prisernes Angivelse benyttede Enheder for Penge og Kvantiteter. Dette *gælder imidlertid enhver Funktion af Indekstallene*, ikke alene deres Logaritmer.

Mellem den ubegrænsede Mangfoldighed af Muligheder, der derved aabner sig, og blandt hvilke en enkelt nedenfor skal omtales, nytter det dog ikke at gribe ganske i Flæng. Ganske særlig ikke, hvis man for Alvor tager den statistiske Karakter af Maalingen af Prisændringer i Betragtning. Thi vil man undgaa at ende i modstridende Udsagn og deraf følgende Selvmodsigelse iøvrigt, er det nødvendigt at respektere den Variabilitet, som ikke blot forskellige Varers Prisændringer udviser, men som ogsaa viser sig, naar man har mange Udsagn om en enkelt Vares Fluktuationer. Dermed rejser sig imidlertid ogsaa Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang den Spredning, man iagttager, kan betragtes som værende af »tilfældig« Karakter, og derfor ogsaa med hvor god Grund den kan afskaffes ved at erstatte Iagttagelserne med passende beregnede Gennemsnit.

Spørgsmaalet om Spredningens tilfældige Karakter er ogsaa i Prismaalingens Problemkreds af mindre Subtilitet, end man ofte er tilbøjelig til at mene. Ulykken er her som andetsteds, hvor man arbejder med Gennemsnit, at Talsamlinger, hvis Gennemsnit ikke — rent regnemæssigt — lader sig udfinde, simpelthen ikke eksisterer; man fristes af denne Omstændighed til at slække paa Kravene m. H. til gode, mindre gode eller helt umulige Gennemsnit, Distinktioner, mellem hvilke Grænserne maa være flydende, men hvis Indhold iøvrigt næppe kan betegnes som subtilt, selv om en noget nærmere Fastsættelse af dette Indhold netop fører til at benytte Tilfældighedsbegrebet. Det er dog i denne Forbindelse tilstrækkeligt at erindre om, at Størrelser, som med nogen Mening skal kunne erstattes med deres Gennemsnit, maa tilfredsstillende andre Betingelser end den ene at kunne adderes; i første Række maa de udvise en i det mindste nogenlunde rimelig Fordeling, hvad der her igen sædvanligt vil sige en Fordeling, der i alt Fald — under Hensyntagen til Materialets Omfang — kan gælde for eller antages at være Udtryk for den statistiske Rettesnor: Normalloven. Man kan vist roligt erklære, at det er vanskeligt at finde noget Omraade inden for den økonomiske Statistik, hvor denne Omstændighed har været mere negligeret, hvad enten Grunden hertil har været, at man har glemt Betingelserne eller har betragtet Opfyldelsen af andre Betingelser som vigtigere.

Vender man sig igen til de i Figurerne S. 319 gængivne Data, medfører Hensyntagen til det lige anførte i det væsentligste to Ting, som det bliver af Vigtighed at iagttage, om man af en saadan Statistik skal kunne udlede noget Udsagn om Prisforandringens Omfang.

Den ene er den velkendte, at det nærmere maa undersøges, om en eller anden Opdeling af Materialet skulde gøre det mer eller mindre sandsynligt, at det i Virkeligheden omfatter Priser paa Varer (Kvaliteter) eller Omraader med hver sin særegne Prisbevægelse; hvis dette skulde være Tilfældet, er det paa Forhaand en haabløs Sag at ville lede efter et gennemsnitlig Prisfald, der efterlader de af dette følgende Afvigelser nogenlunde normalt fordelt, og som derfor kan ventes at være nogenlunde uafhængigt af Materialets Komposition.

Medens denne Side af »Kampen med Normalloven« kan siges at være ganske elementær og velkendt, er den anden Ting maaske mindre vel beagtet, skønt den kan spille en afgørende Rolle ogsaa for den første. Man overser nemlig ofte, at forgæves Bestræbelser paa at faa Normalfordelingens Vilkaar tilfredsstillet, kan bero paa, at det Kendetegn, man inddeler efter eller i det hele benytter sig af, er uheldigt valgt. Indekstallene for Vareprisernes Bevægelse afgiver netop Eksempel herpaa. Hvis man tænker sig den Prisbevægelse, som et enkelt Punkt i Figurerne S. 319 giver Udtryk for, karakteriseret ved den Hældning, som Straalen gennem Punktet udviser, kan man nok som det almindeligvis gøres til Karakterisering af denne Hældning angive den ved Forholdet mellem Slutpris og Begyndelsespris; kaldes den Vinkel, som Straalen danner med Abscisseaksen for v , vil det altsaa sige, at man indirekte angiver v 's Størrelse ved at angive Størrelsen af Funktionen »Tangens af v (betegnes $tg v$)», og med Værdien af $tg v$ er v naturligvis derved indirekte givet. Naar man ved Beregning af det geometriske Gennemsnit i Virkeligheden tager Fordelingen af Indekstallenes Logaritmer i Betragtning, angiver man paa samme Maade en Straales Hældning ved Hjælp af Funktionen $log (tg v)$; og med Værdien af denne Størrelse er naturligvis paa tilsvarende Maade Værdien af v indirekte bestemt. Det samme gælder ved den Funktion, man kunde betegne »den relative Pris«, d. v. s. Slutprisen i Forhold til Summen af Begyndelses- og Slutpris, og i det hele taget enhver homogen og entydig Funktion af disse Priser, d. v. s. enhver entydig Funktion af Indekstallet.

I en vis Forstand kan man nu sige, at det er ligegyldigt paa hvilken af disse mange Maader man vil give Udtryk for Prisændringens Størrelse, forsaavidt som man af Fordelingen af Indekstallene vil kunne beregne ogsaa Fordelingen af en hvilken som helst Funktion af disse. Blot maa det bemærkes, at Fordelingslovene for alle disse ved saadanne Funktioner »transformerede« Kendetegn ikke paa en Gang kan antage normal Form. Hvis det derfor skulde være Hældningen af Straalerne, der var det afgørende Kendetegn for Prisændringens Størrelse, maatte det bl. a. vise sig derved, at Tendensen til at antage normal Form tydeligere gjorde sig gældende, naar man betragter selve Hældningsvinklernes Fordeling efter Størrelse, end naar man som Kendetegn benytter en eller anden Funktion af disse Vinkler, f. Eks. deres Tangens (Indekstallene selv) eller Logaritmen af Tangens o. s. v. I statistisk Henseende maa det være dette Synspunkt, der i første Række maa være vejledende for, hvilke Størrelser man vil danne Gennemsnit af, naar man, som Figurerne viser, har Iagttagelser, der viser Spredning, ogsaa hvad Prisforandringen angaar, og Vanskelighederne ved at faa en rimelig Fordeling af de Størrelser, for hvis Gennemsnit man har Brug, tilvejebragt, beror i det hele taget ofte — foruden paa den førstnævnte Ting, at Materialet kan kræve en Opdeling — paa den anden og ikke mindre vigtige Ting, som her er eksemplificeret, at det er »en forkert Funktion« af Kendetegnet, man af en eller anden Grund har kastet sin Interesse over. Betragtningen antyder, hvor meget der kan afhænge af et lykkeligt Valg af Kriterium, hvad ogsaa til fulde understreges af Iagttagelseslærens bekendte Sætning: at den eneste »Transformation« af Kendetegnet, man kan foretage, saaledes at Fordelingen saavel efter det oprindelige som efter det transformerede Kendetegn forbliver eksponentiel, i al Almindelighed er den, som fremstilles ved den simple lineære Funktion af Kendetegnet, d. v. s. den, som i andet Sprog kun indfører ændret Nulpunkt og Enhed for Afvigelserne¹⁾; enhver anden »krum« Transformation, maa bevirke, at en oprindelig normalt fordelt Samling Iagttagelser vil komme til at udvise en eller anden unormal Fordeling, medens en heldigt valgt Transformation, der ved Siden af bør have et let gennemskueligt reelt Indhold, vil kunne bringe en genstridig Samling Iagttagelser til at opføre sig mere normalt.

¹⁾ Jfr. Noten S. 320.

Med Henblik paa denne Betragtningens Værdi for Maalingen af Prisændringer er det imidlertid ganske nødvendigt at understrege den Forskel, som viser sig mellem den Opgave at søge at finde Udtryk for den Prisbevægelse, som en enkelt Vare, og den, som en Samling af forskellige Varer har været underkastet. Vanskelighederne ved at faa 100 forskellige Varers Indekstal til at fordele sig saaledes, at et Gennemsnit faar konventionel Mening, kan bero paa, at det ikke er selve Indekstallene, men en eller anden Funktion af disse, hvis Fordeling skal betragtes, men selv mindre dybtgaaende Undersøgelser kan hurtigt vise, at det snarere er Sammenblandingen af kendeligt forskellige Prisbevægelser, der bærer Skylden, og at Materialet derfor kræver en Opdeling og særskilt Behandling af hver Del. Erfaringerne har forlængst belært os om, at den Opdeling, der her i første Række er af Vigtighed, er Inddelingen efter de enkelte Varer eller Grupper af saadanne, der baade i Tider med stærke Prisfluktuationer og under tilsyneladende mere rolige Prisforhold, meget vel kan udvise en kendelig forskellig Prisbevægelse. Et af Varesamlingens Komposition uafhængigt fælles Gennemsnit eksisterer da ikke.

Men ogsaa i det Tilfælde, da man begrænser sig til at raadspørge Statistiken alene om en enkelt Vares Prisbevægelse, kan det tænkes at gaa paa samme Maade, om end en saadan Begrænsning naturligvis i al Almindelighed forbedrer Udsigterne til hurtigere at faa et Svar, der i statistisk Henseende kan tillægges en klar Mening.

En Detailprisstatistik's Formaal kan imidlertid være mange andre end den særlige at undersøge den Maade, hvorpaa Priserne forandrer sig i Tidsløbet, og som hidtil først er kommet i Betragtning, fordi Formaalet var Lønregulering. Og ligesom Problemet at maale Prisændringernes Omfang og Paralellisme efter foranstaaende kan gøre Krav paa visse Overvejelser, fordi Prisændringens Begreb i Forhold til selve Prisens Begreb straks er en Kende mere afledet, vil andre Opgaver naturligvis ogsaa, og maaske oftere end man ved første Øjekast vil finde, være en Smule Spekulation værd. At det, som det her ved vil komme an paa, kan stille sig væsentligt forskelligt, eftersom det er Priserne i en »fri« eller i en »ledet« Økonomi, det drejer sig om, er en anden Sag.

Men Værdien af saadanne Overvejelser kan ikke undvære Iagttagelserne, hverken som heuristisk Hjælpemiddel ej heller som den endelige Prøvesten for Spekulationernes Nytte, og forsaa vidt angaar den Tid, der er forløbet siden forrige Verdenskrig,

foreligger der i den officielle Detailprisstatistik netop et righoldigt, men hidtil temmeligt uudnyttet Materiale. Som omtalt ovenfor kan dette tænkes at lide af den Mangel, at det ikke i alle Tilfælde er »Priser«, men for en Del af mere eller mindre ukendte lokale Ejendommeligheder bestemte »Prisgennemsnit«, der fremgaar af det, en Omstændighed, der i nogle Forbindelser muligvis ikke spiller større Rolle, men som i andre kan være afgørende. Tænker man sig imidlertid i det hele taget Detailprisstatistiken anvendt til mere og andet end det hittidige Hovedformaal, kan der dog derved komme ogsaa andre Mangler eller helt nye Ønsker frem. Til Begrundelse af ogsaa — og særlig med Henblik paa den fremtidige Udvikling — at tage saadanne i Betragtning kan navnlig fremhæves den Fordel, som det baade idémæssigt og arbejdsøkonomisk vilde have, om enhver Anvendelse af Oplysninger om Detailpriserne, hvorom der med Rimelighed kunde blive Tale, grundedes paa samme Primærmateriale. I Betragtning af det Omfang, den danske Detailprisstatistik allerede har haft i mange Aar, oven i Købet med et forholdsvis beskedent Formaal som Eksistensgrundlag, skulde det synes overkommeligt at stile mod dette Maal. Den eneste Repræsentant for et saadant »Enhedssynspunkt«, der hidtil har gjort sig gældende her i Landet, er et vist — yderst sjældent og i alle Tilfælde ikke stærkt betonet — Dogme om »at man kun kan have eet Pristal«; dette er som Regel begrundet med, at man ellers vilde bidrage til at skabe Forvirring og Mistillid hos Publikum.

Denne Betragtning er i ikke ringe Grad præget af Detailprisstatistikens hidtil næsten eneste og stærkt dominerende Formaal, nemlig Beregningen af en Lønindeks. Rigtigheden af Betragtningen modsiges dog allerede her i Landet af den Omstændighed, at man i den sidste Snes Aar ogsaa har haft et »Tjenestemændenes Udgiftstal« at operere med, og hvorved Forstaaelsen af disse to Anvendelsers forskellige Formaal synes at have været rigelig god nok til at afværge nogen Slags Forvirring. Og kaster man Blikket paa Forholdene i andre Lande, faar man heller ikke synderlig Bekræftelse paa Tankegangens Rigtighed.

Ved en saadan Udvidelse af Synskredsen faar man desuden noget andet at se, som den specielle danske Betragtningssmaaade hidtil har forskaanet os for, nemlig Tendensen til, at hver ny Anvendelse af Kendskabet til Detailprisernes øjeblikkelige Højde, evt. paa forskellige Steder i Landet samt deres Udvikling i Tiden kræver sit eget Prismateriale. Her skal kun henvises til For-

holdene i Sverige, hvor Socialstyrelsen indsamler Prisoplysninger til Brug for Beregningen af det officielle samlede Leveomkostningsindeks, der ligesom her i Landet grundes paa Konsumgodefordelingen i et Arbejderbudget og finder Anvendelse ved Lønreguleringer, medens Rigsbanken indsamler sine Prisoplysninger til Udregning af sit siden 1931 løbende Konsumptionsprisindeks, hvis Formaal er det pengepolitiske »att bevara kronans inhemska köpkraft«¹⁾.

Selv om saadanne forskellige Formaal med Indsamling af Oplysninger om Detailpriserne ikke retter Opmærksomheden paa helt de samme Varer, vil det for dem alle fælles Omraade være saa dominerende, at meget Arbejde og megen Udgift maatte kunne spares, selv om den allerede eksisterende Detailprisstatistik paa visse Punkter maatte udvides lidt for at kunne gælde for en for alle rimelige Formaal »fuldstændig« Detailprisstatistik.

Vigtigere er det imidlertid, at man ved en saadan Foranstaltning vilde kunne trænge det rigtige og værdifulde i det ovenfor omtalte Enhedssynspunkt tilbage til den Position, hvor det virkeligt har sin Plads nemlig Primærmaterialet. Hvor differentieret Prisrelationerne end kan stille sig fra Sted til Sted, maa enhver Anvendelse af Detailprisstatistik forudsætte saa at sige et Greb ud af den samme Beholdning af Data, der svarer til de skiftende Forhold, og som engang tilvejebragt dermed var til Raadighed ogsaa for differentierede Formaal uden at være *formaalsbetonet* i den ene eller den anden Retning.

Ialt Fald ved Sammenligning med Detailprisstatistikens samlede Omfang andre Steder er det ikke uden Interesse at bemærke, med hvor lidt det drejer sig om at udvide den allerede eksisterende Detailprisstatistik for at opnaa en tilsvarende Fuldstændighed, og hvad der kunde spares, om man vilde undlade at følge andre Landes Skik.

Det drejer sig væsentlig om 3 Punkter:

- 1) Det Antal Varer, hvis Priser regelmæssigt konstateres.
- 2) Det Antal Lokalteter, hvorfra Oplysningerne faas.
- 3) Den Hyppighed, hvormed Prisoplysningerne indsamles og publiceres.

¹⁾ Jfr. om dette Indeks iøvrigt Erik Lindahl: Sveriges Riksbanks konsumptionsprisindex, *Økonomisk Tidsskrift* 1933, S. 83 f. og senere Meddelelser om dette i samme Tidsskrift.

Det *Antal Varer*, den danske Detailprisstatistik omfatter, beløber sig til godt halvandet Hundrede, naar man heri medregner de ca. 80, for hvilke der offentliggøres ca. 200 lokale Priser (Prisgennemsnit) hvert Kvartal, og de godt halvt Hundrede, for hvilke der ligeledes kvartalsvis, dog paa mindre bred Basis tilvejebringes Prisoplysninger, der ikke offentliggøres, men blot indgaar i Pristalsberegningen (eksempelvis Manufakturvarer, Bohave, Sengetøj, Syartikler, Vask, Forsikrings- og Foreningskontingenter), samt endelig de kvartalsvise Oplysninger om *Prisbevægelsen* for en Del mindre betydende Grupper af Varer. Hertil kommer endelig de faa Poster paa Pristalsbudgettet, hvorom der kun 1 Gang aarlig søges Oplysning, væsentligst Udgiften til Husleje og Skat.

Det hele Antal Varer (eller Tjenester) stemmer næsten overens med det Antal Varer (Tjenester), der indgaar i Beregningen af den svenske Rigsbanks Indeks. Der findes naturligvis en Del Varer, der indgaar i dette, men ikke i Pristallet, som f. Eks. Kaninskind, Galocher, Værktøj, Barberblade, elektriske Strygejern, Symaskiner, Støvsugere, Radiodele, Grammofonplader, Automobile, Autogummi og Autoreparationer samt ogsaa Arbejdshjælp; til Gengæld omfatter de Varer, der er optaget paa det danske Spørgeskema til Kommunerne, ca. 80 Numre mod kun 60 i den hertil svarende Del af den svenske Fortegnelse.

I selve Antallet af Varer er der altsaa ikke stor Forskel, og vilde man med det udvidede Formaal under Statistiken inddrage flere Varer, er man paa flere Punkter tæt ved den Grænse, hvor dette alene kan ske ved en udførligere Kvalitetsdifferentiering, altsaa en alvorlig Skærpelse af Betingelserne for Indsamling af et tilforladeligt Prismateriale. Den Maade, hvorpaa den danske Statistik paa dette Punkt har søgt at sikre sig, er omtalt ovenfor; det fremgaar ikke af Lindahls citerede Arbejde, hvorledes Rigsbanken resp. Socialstyrelsen her har søgt at sikre sig.

Det *Antal Pladser*, hvorfra Prisoplysninger indhentes, er for ca. $\frac{3}{5}$ af alle Varerne henved 200, som flere Gange nævnt. For de øvrige er det vanskeligere at afgøre, hvor store Omraader Oplysningerne i Virkeligheden dækker. I det store og hele kan man imidlertid ikke undgaa at bemærke, at den danske Statistik hviler paa et langt bredere Grundlag end den svenske; Rigsbanken faar saaledes kun Prisoplysninger fra 15 Pladser. For nogle Varers Vedkommende er det muligvis i ren statistisk Henseende overflødigt at hente Oplysninger saa mange Steder fra; men da det ikke er alle Prisoplysninger, som hviler paa det meget brede Grundlag, er

her i Forvejen i nogen Grad indhøstet, hvad der muligvis ellers kunde indtjenes ved en Simplificering. En nærmere Undersøgelse maatte her foretages for paa rationel Maade at inddele Varerne (Tjenesterne) i saadanne Grupper, som skønnedes passende m. H. t. det Antal Steder, hvorfra Prisoplysninger for Varerne i hver Gruppe maatte søges, og for derved at faa Klarhed over, om det skulde være nyttigere at lægge en Del af Indsamlingsarbejdet paa andre Punkter.

Hvad endelig angaar *den Hyppighed*, hvormed Prisoplysningerne indsamles, synes svensk Statistik derimod mere omsorgsfuld end dansk. Socialstyrelsens Leveomkostningsindeks beregnes og offentliggøres ligesom det officielle Pristal her i Landet hvert Kvartal. Men Styrelsen tilvejebringer tillige hver Maaned Oplysninger til Beregning af et Detailprisindeks for Levnedsmidler. Og Rigsbankens Index beregnes endeligt hver Uge.

Spørgsmaalet om Hyppigheden er en Kende vanskeligere end Spørgsmaalet om Antallet af Pladser; ligesom nogle Varers Priser bør søges oplyst fra flere Steder end andres, er der nogle Varer, hvis Priser hyppigere burde søges oplyst end andres, hvis man vil gaa rationelt til Værks, men paa den anden Side vil økonomisere med Indsamlingsarbejdet. Hertil kommer imidlertid, at det Skøn, efter hvilket Varerne i denne Henseende skulde inddeles, vil variere fra Tider med relativt rolige Prisforhold til Tider med livlige Prisbevægelser. Da man her i Landet ved Tjenestemandsløvens Udarbejdelse gik over fra maanedlig Indsamling af Prisoplysninger til i det væsentlige kvartalsvise, var man imidlertid netop i en Periode med endog særdeles hurtige Prisfluktuationer, uden at dette Skridt i nævneværdigt Omfang medførte Gener; et grelt, men ogsaa ret enestaaende Eksempel paa det modsatte har man i Prisbevægelsen for Kul og Koks under den engelske Kulstrejke Maj—November 1926; en næsten panikagtig Prisstigning indtraf den Gang i Oktober¹⁾ umiddelbart efter, at den ordinære Prisindsamling i første Uge i Oktober var afsluttet, en Prisstigning, som holdt sig i det meste af Oktober Kvartal, men som ialt væsentligt var overstaaet, netop da næste ordinære Indsamling fandt Sted i første Uge af Januar det følgende Aar og derfor næppe gav sig Udtryk i Prisstatistiken endsige noget adækvat Udtryk.

Selv om man saaledes maa være forberedt paa, at en for mere ordinære Forhold fastlagt Plan i paakommende Tilfælde maa sup-

¹⁾ Se nærmere Handelsberetning for Aaret 1926, Kbhvn. 1927. S. 125—135.

pleres i særlige Tilfælde, er det paa den anden Side til enhver Tid temmeligt sikkert, at nogle Varer langt hyppigere skifter Pris end andre og derfor kræver særskilt Opmærksomhed. Dette gælder navnlig Varer, hvis Priser er sæsonvarierende, eller Varer, som ikke taaler Lagring, men maa afsættes, naar de kommer paa Markedet, til den Pris, der da kan opnaas. Der findes af denne Slags en hel Del, hvor Indsamlingen af maanedlige Prisoplysninger ikke forekommer urimelig, medens man for andre som hidtil kunde nøjes med Prisoplysninger hvert Kvartal eller endog alene hvert Aar.¹⁾ Da det ved en Detailprisstatistik ikke drejer sig om at tilvejebringe en Priskurant, er det derimod et Spørgsmaal, om det, der virkelig bliver Tale om at opnaa ved ugevis Konstatering af Priser, ikke ligesaa godt kunde opnaas ved at tage andre Hjælpe-midler i Betragtning, selv om det herved ikke akkurat drejede sig om Detailpriser; i alt Fald maa det i væsentlig Grad være Prisbevægelserne i Tidsløbet, mod hvilket Opmærksomheden rettes, naar man gaar ned til saa smaa Intervaller. Spørgsmaalet er da, hvilke Krav til selve Iagttagelserne en saadan speciel Anvendelse med Rette kan stille.

At der ved Prismaterialets Publicering maa skelnes tydeligt mellem, hvad der er Iagttagelse, og hvad der med større eller mindre Sikkerhed kan udledes af Iagttagelserne, er anden Sag, og et Forhold, hvis Betydning er saa velkendt, at det heller ikke i Forbindelse med en særlig Detailprisstatistik behøver særlig Omtale.

Derimod kan der m. H. t. Iagttagelsernes (Primærmaterialets) Publicering være Grund til at fremhæve, at deres Værdi vilde bero paa, at de kunde offentliggøres i deres Fuldstændighed og dermed stilles til Raadighed for ethvert Formaal, der tangerer Prisspørgsmaal, ikke blot som hidtil i det væsentlige lønregulerende, men ogsaa bankpolitiske og lignende for ikke at tale om Markedsanalyser eller andre økonomiske Studier.

Naar henses til Omfanget af den Detailprisstatistik, der hidtil har foreligget, burde Spørgsmaalet om Trykningsudgifterne næppe blive afgørende; thi ved en passende Inddeling af Varerne maatte, som omtalt, den mere hyppige Publicering kunne indskrænkes til at gælde et relativt ringe Antal Varer. Det egentlige Problem

¹⁾ De ofte anvendte Udtryk som »Kvartalspriser« eller »Aarspriser« kan i denne Forbindelse være uheldige, fordi de udviser Forskellen mellem Prisen paa givne Tidspunkter med Kvartalens eller Aars Mellemløb og den gennemsnitlige Pris i Løbet af de samme Perioder; mellem disse Begreber maa der tværtimod skelnes.

burde snarere komme til at ligge paa Ulejligheden og Omkostningerne ved at tilvejebringe selve Prisiagttagelserne i et saadant Omfang og med saadan Paalidelighed, at Betingelserne for en regelmæssig Offentliggørelse derved sikredes.

Hvad Paalideligheden angaar, kan der udover de her behandlede 3 Punkter mere generelt være Anledning til endnu et Par Bemærkninger. Der har saaledes i Tidens Løb bl. a. ogsaa været Spørgsmaal om, i hvilket Omfang man kunde regne med, at de Priser, der »opgives til Statistiken«, virkelig er dem, der betales, naar der ikke blot søges Oplysning om Prisen — noget, enhver Omsætning iøvrigt normalt indledes med — men ogsaa, naar der virkelig handles. Her kan blive Tale om Afvigelser til begge Sider.

At »noterede« Priser kan blive mindre end de virkelige, vil dog som oftest bero paa, at Sælgeren i Reklameøjemed »noterer« eller »reklamerer« med Priser, som, naar Handel virkelig skal foregaa, viser sig at gælde Kvaliteter, som kun et Faatal eller næsten ingen vil efterspørge selv til den lavere Pris, saaledes at Omsætningen falder paa andre og dyrere Kvaliteter. Fænomenet kan næppe siges at være ukendt eller ligefrem sjældent, men Problemet falder dog nærmest under det flere Gange i det foregaaende omtalte Spørgsmaal om Kvalitetsforskelle i al Almindelighed.

Dette gælder derimod næppe i samme Grad de Tilfælde, hvor der i Virkeligheden betales en mindre Pris end Varens »officielle« Pris. Det er jo kendt nok, at Salgsformer og Handelssædvaner ogsaa i Detailhandelen gennem mange Aar har været præget af en vis Elasticitet, saavel i Butikshandelen (speciel Rabat til specielle Kunder) som navnlig udenfor den egentlige Butikshandel. Selvom en saadan Elasticitet i Virkeligheden er et naturligt Grundtræk for al fri Omsætning, er den rimeligvis blevet mere paaagtet af Detailhandelens Organisationer end af Detailprisstatistiken.

Endelig kan man med Henblik paa Paalideligheden af et Prismateriale erindre om, at den eneste Kilde til Oplysning om Priser ikke er Sælgerne. Det første Tilløb til en regelmæssig Detailprisstatistik grundedes som det foran er nævnt paa Oplysninger fra saavel Sælgere som Købere, et Princip, som ogsaa i andre Forbindelser, navnlig ved Lønstatistik, har været anset som praktisk og betryggende eller endog nødvendigt.

Flere Steder i det foregaaende er omtalt den Ejendommelighed, at nogle af de Prisoplysninger, der indgaaer i Beregningen af Udgifts- og Pristal er direkte Angivelser af Prisen pr. Stk., pr. kg,

pr. l eller lignende Enheder, medens andre alene gaar ud paa at angive Prisforandringens Omfang fra et Tidspunkt til et andet ved en eller anden Procent (Indeks); ved den sidste Slags drejer det sig altid om Varer eller andre Ydelser (Tjenester), der er i den Grad kvalitetsdifferentierede, at det er vanskeligt at angive en Pris pr. Enhed.

Da Grænsen mellem de Prisoplysninger, der publiceres i Detailprisstatistiken, og de, der vel indgaar i Pristalsberegningen, men ikke indgaar i den offentliggjorte Detailprisstatistik, netop beror paa denne Forskel, kan der ikke fra dansk Detailprisstatistik direkte anføres Eksempler paa den Vanskelighed, det her drejer sig om at overvinde. Til Belysning af Realiteten i Problemet kan derimod fra den svenske Rigsbanks Detailprisstatistik — ved hvilken Spørgsmaalet naturligvis ogsaa gør sig gældende — anføres nogle Eksempler paa Varer (Tjenester), hvor Maalangivelsen i Stedet for Øre pr. Stk., pr. kg o. s. v. er erstattet med »Indextal«.

Foruden for hele Grupper af Varer, hvis Priser iøvrigt *alle* angives direkte, anføres for visse Varer (Tjenester) i Stedet for Pris pr. angiven Enhed saadanne »Indextal«, hvorved disse Varer i Virkeligheden optræder som hele Undergrupper af Varer, hvis Prisbevægelse karakteriseres under eet.

Hvor Grænsen mellem disse to Slags Angivelser sættes, beror naturligvis i høj Grad paa Skøn; til Belysning af dette Skøn er for hver Gruppe af Varer i følgende Skema anført Eksempler, baade paa Varer, hvor Prisen er angivet pr. Mængdeenhed, og »Varer«, hvor kun »Indextal« er benyttet.

Under Drikkevarer, Tobak m. m.

Pilsner II	pr. $\frac{1}{3}$ l	Spirituosa
Alkoholfri Drikke	pr. l	Vin
		Tobak
		Fortæring uden- for Hjemmet

Under Inventarier.

Spisebord	pr. Stk.	Symaskine
Lagenstof	pr. m	Radorør
Bouclétæppe	pr. Stk.	Cycle
Spand	—	Automobil
Elektrisk Strygejern	—	Autogummi
Støvsuger	—	Brændeovn
Automobilreparation	pr. Time	
Grammofonplade	pr. Stk.	

Under øvrige Udgifter.

Vask	pr. kg	Radio
Aviser	pr. Stk.	Lægehonorar
Biografbillet	—	Skolebøger
Teaterbillet	—	Skolelitteratur
Sportskampe	—	Legetøj
Sporvognsrejse	—	Jernbanebillet
Omnibusrejse	pr. km	Autodroskekørsel
Automobilrejse	—	Telefon
Arbejdshjælp	pr. Time	Postporto
		Skrivemateriel

Medens den Prisforandring, som ved Beregning af det danske Pristal indgaar paa Posten Husleje, vel udtrykkes ved et enkelt Indekstal (Stigningsprocent), giver de — først aarlige, senere femaarige — danske Huslejeundersøgelser udførlige Oplysninger om Priserne for Beboelseslejligheder af forskellig Slags; heroverfor giver Rigsbankens Detailprisstatistik kun et eneste Indeks. Omvendt giver den svenske Statistik direkte Prisoplysninger for alle under Grupperne Beklædning og Fodtøj opførte Varer uden Anvendelse af nogen Indeks for enkelte Undergrupper, hvad den danske Detailprisstatistik derimod ikke gør.

Formentlig fremgaar heraf, hvilke Vanskeligheder der vilde taarne sig op, om man til en Detailprisstatistik til det yderste vilde stille det Krav, at den skulde give direkte Prisoplysninger for alle Varer. Paa den anden Side er det Spørgsmaal nærliggende, paa hvilken Maade man skaffer sig de Indekstal for Prisbevægelsen, som maa erstatte virkelige Priser i de vanskelige Tilfælde; enten disse Indekstal beregnes af mindre omfattende, maaske ogsaa af mindre nøjagtige Prisangivelser eller tilvejebringes ved rene og ikke nærmere definerede Skøn af sagkyndige paa det paagældende Omraade, maa der dog ogsaa bag disse ligge visse Iagttagelser, som maaske blot ikke lader sig gengive under saa simpel en Form som selve Priserne. Det »vanskelige« i disse Tilfælde beror dog langt fra altid paa, at Priser paa visse af de til Gruppen hørende Varer ikke lader sig fastslaa fra Tid til anden akkurat lige saa godt som for mange af de Varer, hvis Pris virkelig angives i Detailprisstatistiken, men ofte paa, at Mængden af Varer, for hvilke Prisoplysninger nok kunde skaffes, er saa stort, at Vanskeligheden bestaar i at træffe et passende Valg; skulde Detailprisstatistiken imidlertid ikke tage udelukkende Sigte paa den ene Opgave at be-

stemme Prisændringerne i Tidsløbet, specielt paa Beregning af et Levecomkostningsindeks som hidtil, falder den betydelige Overvægt af Interesse, der i den hidtidige Detailprisstatistik er skænket Priserne paa Fødevarer, stærkt i Øjnene.

Tendensen til »at strække« Detailprisstatistiken ved Anvendelse af Indekstal for visse Undergrupper af Varer, saa den herved tilsyneladende dækker »alle Varer«, berør i væsentlig Grad paa Ønsket om at fremstille et saakaldt »samlet Tal« for Prisbevægelserne. Dette Ønske udspringer igen af en vis Forestilling om det klare og letfattelige i Begrebet »Prisniveauet«, netop naar dette omfatter »alle« Priser, og dets Variationer derefter kan omsættes i en let overskuelig sammenhængende »Pristalskurve«. Rent bortset fra, hvad der fra Tid til anden mere generelt er rejst af Indvendinger mod denne Konstruktion, opstaar fra Grundlagets Synspunkt, der her foreløbig alene er taget i Betragtning, en indre Spænding mellem det attraaede klare Indhold af det samlede Resultat og Anvendelsen af Iagttagelser, hvis Indhold og Værdi er højst forskellige og faktisk langt fra lige klare.

Anvendelsen af denne Form for »Ersatz« berører ogsaa — omend paa sin særlige Maade — Spørgsmaalet om de til de forskellige Priser i Detailhandelen omsatte Mængder, et Spørgsmaal, man ikke ganske kan se bort fra, naar det drejer sig om Tilvejebringelse af Oplysninger om Detailpriser, fordi Priser og omsatte Mængder nu engang er to Sider af samme Sag. Dette Spørgsmaal berører ikke blot det Beløb, hvormed de substituerende Indekstal indgaar i en Indeksberregning, men ogsaa Anvendelse af Prisgennemsnit (for de enkelte Kommuner saavel som for hele Landet) i det hele taget, ikke mindst naar, som paavist ovenfor, ogsaa Prisforandringerne selv for den enkelte Vare fra Tid til anden udviser betydelig Spredning.

I hvilket Omfang en løbende Detailprisstatistik vil vinde eller tabe ved ogsaa at tage dette sidste Spørgsmaal i Betragtning, kan diskuteres. Den vigtigste Kilde til Kendskab paa dette Punkt har hidtil været Husholdningsregnskaberne, naar de gav Oplysning ikke blot om Udgifts-, men ogsaa om Mængdebeløb. Bortset herfra maa en løbende Detailprisstatistik's første Opgave være at afgøre, hvilke Prisiagttagelser der er tilstrækkeligt paalidelige til at kunne offentliggøres som Iagttagelser, og inden for denne Begrænsning at gøre dem saa omfattende som muligt.

Naar man fra selve Detailpriserne og disses Variationer i Rum og Tid vender sig til den flere Gange i det foregaaende omtalte hidtil næsten eneste Anvendelse af Detailprisstatistiken: Beregningen af et Udgiftstal resp. et Pristal som Udtryk for den samlede Prisbevægelse fra et Tidspunkt til et andet, kan det først bemærkes, at de her foreliggende Anvendelser saavel som de allerfleste i andre Lande foreliggende (f. Eks. ogsaa samtlige forannævnte svenske Indeksberregninger) begrænser sig til at søge Prisbevægelsen udtrykt ved *et eneste* Tal. Herved tænkes ikke blot paa, at de danske Beregninger alene tager Sigte paa at udtrykke Virkningerne af Prisforandringerne for den brede Forbrugerklasse (Arbejderstanden), altsaa nærmest en bestemt Indkomstklasse, som Tilfældet ogsaa er med det af den svenske Socialstyrelse beregnede Leveomkostningsindeks, men ikke med det af Rigsbanken beregnede Indeks; indenfor dennes Begrænsning kunde der imidlertid yderligere være Tale om at give Udtryk for den Virkning paa det tilstræbte Resultat, som saa at sige følger i Hælene paa det foran omtalte Faktum, at de Prisiagttagelser, man bygger Beregningen paa, udviser en betydelig Spredning, og at den Prisforandring, som det er Formaalet at bestemme nærmere, ogsaa udviser en Spredning, som, fordi den ikke med Nødvendighed følger af selve Priserne Spredning, formentlig i mange Tilfælde er betydelig større, end man paa Forhaand vilde regne med. Skulde den end — over kortere Tidsintervaller — vise sig at være af kun mindre Betydning, kan denne Virkning dog ikke, naar Pristalskurven stadig fortsættes over længere og længere Intervaller, undgaa at have en Virkning, som slet ikke fremgaar af den stivnede Form, hvori Pristalskurven nu fremtræder.

At tage ogsaa Variabiliteten i Betragtning kræver ganske vist et ekstra Arbejde, men i og for sig ikke andre Forudsætninger eller Abstraktioner end dem, som Beregningen af Pristallene i Forvejen kræver, og Nyttens heraf, resp. Nødvendigheden i det lange Løb, hænger sammen med, at man gaar statistisk til Værks, d. v. s. baserer Beregningen paa Iagttagelser, der ikke alle kan stemme indbyrdes overens. Dette gælder som vist ovenfor allerede Prisiagttagelserne for den enkelte Vare, men gælder endnu mere, naar man tager mange forskellige Varers Prisbevægelser i Betragtning, hvilke Bevægelser langt fra er ensartede. Undladelse paa dette Punkt har derfor tillige i Tidens Løb Tendens til at lade Pristallets Mening og Indhold løbe i eet med eller til endog at identificere det med Indholdet af den slet ikke statistiske, men rent teoretiske Konstruk-

tion, der hviler paa Forestillingen om Pengenes (Indkomstens) Grænsenytte; denne Konstruktion, der ikke er mindre nyttig end Idéen om et Pristal, eksisterer indtil videre kun i Tankens Verden, og man kan derfor ligeledes indtil videre operere med den uden det mindste af det Besvær, som følger af, at man ogsaa skal skæve til statistiske Iagttagelser. Som det til Slutning skal omtales, medfører denne Egenskab imidlertid heller ikke uden videre, at et Udtryk for Pengenes forandrede Købekraft lader sig udtrykke ved et eneste og enkelt Tal.

Dette lader sig da ogsaa kun gøre, forsaavidt som man foretager de hertil nødvendige Abstraktioner og Forudsætninger. Blandt disse er den mest omtalte og haardest angrebne den, der netop benyttes ved Beregningen af Pristallet, nemlig Forudsætningen om en given fast Konsumgodefordeling (det meget omtalte Budget). Med Udgangspunkt i en given Mængdefordeling gaar Pristalsberegningen i sin principielle Simpelhed bl. a. ud paa at beregne, hvad givne Mængder af en hel Række forskellige Varer vilde koste ved Indkøb til de paa forskellige Tidspunkter gældende Priser og ved Sammenligning mellem de forskellige totale Udgiftsbeløb skulde man dermed faa et Udtryk for Prisforandringernes samlede Omfang. Man kan som nævnt foran herved tage et større eller mindre Antal Varers Priser i Betragtning; men har man bestemt sig for et passende Udvalg, er det alene Forholdet mellem de Mængder, hvormed de enkelte Varer optræder i Budgettet, der — ved Siden af Varernes Priser — er afgørende for Resultatet; derimod vil f. Eks. en 100-Dobling af alle Mængder kun medføre, at alle de i Beregningen indgaaende Pengebeløb og dermed den samlede Udgift ved begge det betragtede Tidsintervals Endepunkter blev 100 Gange saa store, ganske som Resultatet vilde blive, hvis man uden at gøre Mængderne 100 Gange saa store regnede med Pengeenheden Øre i Stedet for med Kroner.

Forsaavidt den samlede Mængde af de engang valgte Varer saaledes er uden Betydning for Resultatet, er der heller intet i Vejen for — som det ved Beregningen af Pristallene er gjort — at vælge en saadan Mængde, som svarer til alle de Varer, der indgaar i netop 1 Aars Forbrug for en Arbejderfamilie bestaaende af Mand, Hustru og 2 Børn med den Mængdefordeling, som med Tilnærmelse fremgaar af Statistiken over Husholdningsregnskaber førte af saadanne Familier, og som med de i 1914 gældende Priser vilde have kostet 2000 Kr.

Naar den Beregning af Prisforandringernes gennemsnitlige Omfang, der var Formaålet, og som i sit Princip kun er en speciel Anvendelse af en ved statistiske Undersøgelser i en Mængde andre Forbindelser ganske almindeligt anvendt Fremgangsmaade (beregnete eller ventede Tilfældes Metode, Standardberegninger, eller hvad man ellers kalder dem), ikklædes denne tilsyneladende umiddelbart begribelige Form, er Skridtet imidlertid ikke langt til i denne Fremgangsmaade at lægge noget andet end det, der er det virkelige Indhold af Metoden, jfr. nedenfor; thi da er Fristelsen stor til at regne med, at man i Pristalsberegningen i denne Form besidder et Middel bl. a. til automatisk Afgørelse af Spørgsmaalet om, hvilke Løntillæg der vilde holde en Lønmodtager skadesløs for indtraadt Prisstigning, eller omvendt med Lønfradrag. Hvor stor denne Fristelse har været, fremgaar i al Almindelighed af det Omfang, som den om de her berørte Problemer velkendte Diskussion fra Tid til anden har antaget; denne Diskussion har med Nødvendighed maattet føre mange andre Steder hen end til det specielt statistiske at maale Prisforandringens Omfang, bl. a. ved at tage økonomiske Sammenhænge i Betragtning, der slet ikke indgaar i Pristalsberegningen.

Hvor overvældende Fristelsen faktisk har været fremgaar navnlig deraf, at denne Pristalsberegning eller andre tilsvarende Prisindeksmetoder hyppigt ligefrem har været Udgangspunktet baade for kritiske Betragtninger og Forsøg paa med nye Prisindeksformler enten at afbøde Kritiken eller at omforme Opgaven med det Formaal at beregne, med hvilket Beløb (Lønindtægt) f. Eks. en Familie af den ovenfor anførte Sammensætning og med en Indtægt af 2000 Kr. i 1914 paa et senere Tidspunkt med en anden Prissituation kunde betragte sig lige saa »well off«. At den Ændring af Mængdefordelingen, som i Almindelighed maa blive Resultatet af Prisændringer, ved en saadan Omformning at Problemet maa blive et Kardinalpunkt er en Selvfølge.

Uden at gaa ind paa alle disse til dels velkendte Ting¹⁾ kan det derimod kort bemærkes, at en »Standardberegning« af den Slags,

¹⁾ Af den meget omfangsrige Litteratur, der har beskæftiget sig hermed, skal kun som Eksempler henvises til *Irv. Fisher: The Making of Index Numbers*, Boston 1922; *L. v. Bortkiewicz: Zweck und Struktur einer Preisindexzahl*, Nord. stat. Tidsskrift, Bind II og III, Stockholm 1923 og 1924; *G. Haberler: Der Sinn der Indexzahlen*, Tübingen 1927, *Jørgen Pedersen: Prisniveauet*, citeret ovenfor, samt *Ragnar Frisch: New Methods of Measuring Marginal Utility*, Tübingen 1931.

som bl. a. en Prisindeksberegning repræsenterer, ikke rammes af Kritiken mod den faste Mængdefordeling, saalænge man ikke tillægger denne Beregning nogen anden Mening end dens oprindelige og ganske selvstændige.

Ikke desto mindre er den Mængdefordeling, som ligger til Grund for Pristallets Beregning ikke fastholdt gennem Aarene, men ændret baade i 1924 og 1933. Selv om der gennem en saa lang Aarrække, i hvilken periodiske Pristalsberegninger til Stadighed er foretaget, let kan komme til at foreligge specielle Motiver (jfr. nedenfor) til at ændre den engang valgte Mængdefordeling, har Motivet imidlertid ogsaa været at »tilpasse« denne Fordeling til de efterhaanden stærkt ændrede Prisforhold¹⁾.

Anderledes derimod med Tjenestemandsløvens Udgiftstal. Den første Lov af 1919 fastsatte i sin Tid herom, at for et Familie-regnskab, der m. H. t. Størrelse og Forbrugets Fordeling saa nær som muligt faldt sammen med det af Det statistiske Departement ved Beregningen af Bevægelserne i Detailpriserne hidtil benyttede Normalregnskab, skulde to Gange om Aaret den samlede Udgift til Fødevarer, Beklædning, Brændsel og Belysning samt Bolig beregnes, og i denne Bestemmelse er ved senere Ændringer af Loven ikke sket anden Forandring end den ved Loven af 1931 indførte, at Beregningen fremtidig kun skulde foretages en Gang aarlig paa Grundlag af Varepriserne for Januar og de senest opgjorte Priser for Husleje, medens Budgettet — efter Overvejelser herover i den til Lovens Revision forud nedsatte Kommission — fortsat²⁾ skulde være det »hidtil benyttede«. Til at begynde med adskilte Beregningen af Pristal og Udgiftstal sig saaledes indtil 1924 alene derved, at Udgiftstallet som allerede nævnt S. 312 kun medtog de her anførte Dele af hele Budgettet.

Medens de ved Pristalberegningen fra Tid til anden anvendte »Budgetter« ikke har været offentliggjort, findes det ved Udgiftstallets Beregning til Stadighed anvendte Budget gengivet i mere

¹⁾ Se nærmere herom Statistiske Efterretninger 1924, S. 31 f. og 1933 S. 137 f.

²⁾ At der ogsaa for Udgiftstallets Vedkommende — hvis det nugældende Grundlag for Lønreguleringen fortsættes over en længere Aarrække — af specielle Grunde, f. Eks. ved nogle Varers Bortfald, delvis f. Eks. ved Rationering, totalt enten endeligt eller midlertidigt paa Grund af Tilførselsvanskeligheder, og ved nye Varers (f. Eks. Erstatningsvarers) Fremkomst, kan blive Tale om en Ændring af Mængdefordelingen, er i denne Forbindelse en anden Sag.

eller mindre udførlig Form i Medlemsbladene for forskellige Organisationer af Tjenestemænd. Til Belysning af Udgiftstallets og forsaavidt dermed ogsaa af Pristallets Beregning er det medtaget¹⁾ i omstaaende Tabel S. 340—41.

Selve det simple Regnestykke, hvorpaa Beregningen af Udgiftstallet (resp. Pristallet) hviler, fremgaar herefter af Tabellen. Den tager sit Udgangspunkt i Prisforholdene i Juli 1919, da den Lønregulering, for hvis Skyld Udgiftstallet beregnes, i sin Tid tog sit Udgangspunkt i de ved Lovens Ikrafttræden fra Juli 1919 fastsatte Løntillæg. Det fremgaar umiddelbart, hvorledes de Udgiftsbeløb, som Indkøbet af de anførte Mængder med de pr. Juli 1919 anførte Enhedspriser, kan beregnes. For de Poster, hvor ingen egentlig Mængdeangivelse findes, hidrører de anførte Udgiftsbeløb fra de tilsvarende ved Budgettets Opstilling i 1914, da hele Pristalsbudgettets samlede Udgift beløb sig til 2000 Kr. og de ved Udgiftstallets Beregning medtagne Dele til 1605 Kr. Som nævnt ovenfor er disse Udgiftsposter ført frem fra Periode til Periode med de Prisstignings- resp. Prisfaldsprocenter, der her erstatter Anvendelsen af egentlige Enhedspriser. Den samlede Sum af de i Udgiftstallet medregnede Poster bliver herefter de 3466 Kr., som siden 1919 ved Sammenligning med de tilsvarende senere beregnede Udgiftstal har været afgørende for Løntillæggenes Størrelse.

Den følgende Beregning, der efter Loven foretoges pr. 1. Januar 1920, er i Tabellen ligeledes anført in extenso; her findes tillige anført de Stigningsprocenter for Tidsrummet Juli 1919—Januar 1920, der er bragt til Anvendelse som Substitut for egentlige Enhedspriser; endelig er som yderligere Eksempler anført Udgiftsbeløbene efter Beregningen pr. Januar 1921, da Udgiftstallet naaede sit hidtil højeste Beløb af 4363 Kr., og efter Beregningen pr. Januar 1926, der afsluttede en Halvaarsperiode med et betydeligt Prisfald.

Opgørelsen pr. Januar 1926 ligger dog efter det Tidspunkt, da Beregningen af Pristal og Udgiftstal var sammenkædede ikke blot ved fælles Detailprisstatistik, men ogsaa ved fælles Budget. For de Opgørelser, der er foretaget inden dette Skisma, og hvor Sammenhængen mellem Udgiftstal og Pristal derfor er ganske umiddelbar, anføres S. 342 for Budgettets 6 Hovedposter Resultaterne til Belysning af denne Sammenhæng.

¹⁾ Her efter »Jernbanetidende«.

	Mængde	Juli 1919		pr. Jan. 1920		Jan.	Jan.
		Pris pr. Enhed	Udgift ialt	Pris pr. Enhed	Udgift ialt	1921 Udgift ialt	1926 Udgift ialt
<i>Brød</i>							
Rugbrød	360 kg	20.75	74.70	22.75	81.90	93	85
Sigtebrød	51 —	38	19.38	53	27.03	30	29
Franskbød	138 —	83	114.54	105	144.90	200	117
Kager, Wienerbrød	—	—	60.00	—	60.00	61	58
Ialt	—	—	268.62	—	313.83	384	289
<i>Mel, Gryn etc.</i>							
Flormel	50 kg	52	26.00	70	35.00	48	21
Kartoffelmel	5 —	135	6.75	124	6.20	6	3
Risengryn	15 —	126	18.90	170	25.50	30	13
Byggryn	17 —	59	10.03	72	12.24	14	8
Havregryn	10 —	89	8.90	134	13.40	14	8
Sagogryn	5 —	138	6.90	150	7.50	7	3
Gule Ærter	6 —	132	7.92	124	7.44	7	5
Ialt	—	—	85.40	—	107.28	126	61
<i>Margarine, Smør, Fedt</i>							
Vegetabilmargarine	40 kg	270	108.00	301	120.40	128	68
Smør	21 —	320	67.20	673	141.33	150	89
Svinefedt	11 —	428	47.08	451	49.61	50	28
Animalsk Margarine	5 —	348	17.40	333	16.65	18	11
Plantefedt	5 —	299	14.95	334	16.70	18	9
Ialt	—	—	254.63	—	344.69	364	205
<i>Mælk, Ost, Æg</i>							
Skummet Mælk	400 l	18	72.00	22	88.00	88	44
Sød Mælk	300 -	46	138.00	51	153.00	165	99
Ost	25 kg	210	52.50	260	65.00	65	48
Æg	15 Sn.	635	95.25	790	118.50	119	52
Ialt	—	—	357.75	—	424.50	437	243
<i>Flæsk, Kød, Paalæg</i>							
Oksekød	33 kg	455	150.15	430	141.90	133	74
Kalvekød	15 —	411	61.65	353	52.95	66	28
Flæsk	31 —	165	51.15	400	124.00	160	93
Svinekød	29 —	165	47.85	400	116.00	127	68
Mørbrad	10 —	760	76.00	695	69.50	64	41
Spegepølse	19 —	856	162.64	781	148.39	150	94
Skinke	8 —	250	20.00	647	51.76	58	36
Ialt	—	—	569.44	—	704.50	758	434
<i>Fisk</i>							
Ferske Sitd	16 kg	143	22.88	106	16.96	19	14
Torsk	7 —	102	7.14	104	7.28	8	6
Rødspætter	5 —	244	12.20	214	10.70	12	10
Klipfisk	5 —	250	12.50	233	11.65	12	8
Fiskeboller	2 —	244	4.88	248	4.96	5	3
Ialt	—	—	59.60	—	51.55	56	41

	Mængde	Juli 1919		pr. Jan. 1920		Jan. 1921	Jan. 1926
		Pris pr. Enhed	Udgift ialt	Pris pr. Enhed	Udgift ialt	Udgift ialt	Udgift ialt
<i>Kartofl., Grøns., Frugt</i>		Øre	Kr.	Kr.	Øre	Kr.	Kr.
Kartofler	275 kg	18	49.50	16	44.00	63	58
Kaal	53 —	36	19.08	14	7.42	11	9
Gulerødder	39 —	30	11.70	24	9.36	10	11
Svedsker	6 —	317	19.02	325	19.50	20	9
Rosiner	3 —	303	9.09	329	9.87	11	5
Tørr. Æbler	2 —	319	6.38	322	6.44	7	4
— Abrikoser	3 —	425	12.75	430	12.90	14	9
Henkogte Ærter	5 —	308	15.40	244	12.20	11	8
Ialt	—	—	142.92	—	121.69	147	113
<i>Sukker, Kaffe, The, Øl</i>							
Hugget Melis	110 kg	52	57.20	64	70.40	83	69
Kaffe	16 —	451	72.16	503	80.48	87	80
The	1 —	790	7.90	872	8.72	9	9
Hvidtøl	260 Fl.	18	46.80	22	57.20	73	68
Ialt	—	—	184.06	—	216.80	252	226
<i>Diverse</i>							
Krydderier m. v. Ialt ...	—	—	92.58	+10 %	101.84	101	78
1. Fødevarer ialt	—	—	2015.00	—	2386.68	2625	1690
<i>Brændsel, Belysning</i>							
Kul	3 hl	1050	31.50	1199	35.97	47	10
Koks	20 —	{ ^{12 à 500} 8 à 800}	124.00	{ ^{10 à 600} 10 à 910}	151.00	203	52
Brænde	200 kg	12	24.00	12	24.00	32	20
Gas	340 m ²	20	68.00	37	125.80	214	99
Elektricitet	60 kwl.	40	24.00	65	39.00	50	35
Petroleum	42 l	49	20.58	40	16.80	32	10
2. Brænds. og Belys. ialt	—	—	292.08	—	392.57	578	226
<i>Klæder</i>							
Klædevarer	—	—	250.00	+ 7 %	267.50	209	—
Bomuldsvarer	—	—	110.00	+10 %	121.00	83	—
Trikotage	—	—	60.00	+ 7 %	64.20	50	—
Syning	—	—	50.00	+20 %	60.00	66	—
Diverse	—	—	116.00	+ 5 %	121.80	79	—
Ialt	—	—	586.00	—	634.50	487	444
<i>Fodtøj</i>							
Nyt	3 Par Herrest.	3800	114.00	3800	114.00	125	71
Reparat.	5½ Forsaaln. og Bagflækn. af do.	1018	57.00	1120	62.70	64	46
Ialt	—	—	171.00	—	176.70	189	117
<i>Vask</i>							
Sæbe	31 kg	152	47.12	160	49.60	66	23
Soda	18 —	16	2.88	30	5.40	6	3
Vask ude	—	—	30.00	+10 %	33.00	41	32
Ialt	—	—	80.00	—	88.00	113	58
3. Klæder, Fodtøj, Vask ialt	—	—	837.00	—	899.20	789	619
4. Bolig ialt	—	—	322.00	+6.2 %	342.00	371	508
Udgifter ialt ..	—	—	3466.08	—	4020.45	4363	3043

	Juli 1914	Juli 1919	Jan. 1920	Juli 1920	Jan. 1921	Juli 1921	Jan. 1922	Juli 1922	Jan. 1923	Juli 1923
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Fødevarer	950	2015	2387	2408	2625	2242	1876	1745	1709	1785
Rrændsel, Belysning . . .	100	292	392	563	578	401	333	301	277	282
Klæder, Fodtøj, Vask . .	270	837	899	959	789	669	608	587	594	644
Bolig	285	322	342	371	371	403	403	443	443	456
Udgiftstalt ialt	1605	3466	4020	4301	4363	3715	3220	3076	3023	3167
Skatter, Kontingenter . . .	210	340	375	476	512	632	632	535	564	533
Øvrige Udgifter	185	415	443	457	414	396	381	376	376	381
Pristalsbudget ialt	2000	4221	4838	5234	5289	4743	4233	3987	3963	4081
»Pristal«	100	211	242	262	264	237	212	199	198	204

Endnu enkelte mere specielle Spørgsmaal vedrørende Budgettet (Normalregnskabet) skal omtales nedenfor. Budgettet er imidlertid ikke den eneste — omend næsten den eneste diskuterede — Forudsætning for Beregningen af Pristallet, m. H. t. hvilken et Valg maa træffes. Det samme gælder *foruden Mængderne* i Virkeligheden ogsaa de *Enhedspriser*, der indgaar i Beregningen.

Dette fremgaar for Udgiftstallets Vedkommende deraf, at Loven ligefrem fastsætter, at disse Enhedspriser skal beregnes af Detailpristatistikens Priser paa nærmere angiven Maade. Da Loven af 1919 krævede Beregningen af Udgiftstallet foretaget to Gange aarlig, medens Prisoplysningerne indgik 4 Gange aarligt og udviste Bevægelser fra Kvartal til Kvartal, og da man ved Udgiftstallets Beregning ønskede at tage begge i Løbet af et Halvaar foreliggende Sæt Prisoplysninger i Betragtning, medførte allerede denne Omstændighed Nødvendigheden af en nærmere Bestemmelse om, hvorledes dette skulde ske. Men paa Grund af Spredningen i de fra forskellige Dele af Landet foreliggende Prisoplysninger for samme Kvartal var en saadan nærmere Bestemmelse ogsaa paakrævet. Som nævnt foran foreskriver Loven, at det skal ske ved, at man af samtlige de for et Kvartal for en given Vare foreliggende lokale Prisoplysninger beregner Gennemsnitsprisen. Efter 1919-Loven skulde dernæst for hvert af Halvaarene April—September og Oktober—Marts beregnes en Pris for hver Vare efter Gennemsnittet af de paagældende Kvartalspriser. Det er disse Prispennemsnit, der for Januar 1920 indgaar som »Pris pr. Enhed« i Tabellen S. 340—41, her Gennemsnittene af de pr. November 1919 og Januar 1920 ind-

gaaede Prisdatab, men for de følgende Halvaar Gennemsnittene af de ellers siden regelmæssigt hvert Kvartal indgaaende Prisdatab, til og med Januar 1931, da Loven af 31. Marts 1931 bestemte, at Udgiftstallet fremtidigt kun skulde beregnes en Gang aarlig (første Gang pr. Januar 1932) og da alene paa Grundlag af Gennemsnit af de pr. Januar indgaaede lokale Priser.

Medens de samme Halvaarsgennemsnit, der indgik i Udgiftstallet, til at begynde med ogsaa umiddelbart indgik ved Beregningen af Pristallene, gik man, efter at Pristalsberegningerne ved Budgetændringen i 1924 var koblet fra Beregningen af Udgiftstallet, lidt senere endnu et Skridt videre paa denne Vej ved allerede i 1927 at udarbejde Pristallene kvartalsvis paa Grundlag af de Prisgennemsnit, som fremgik af Kvartalsopgørelserne over Detailpriserne (første Gang pr. April 1927), altsaa uden mere at benytte Halvaarsgennemsnit som ved Udgiftstallets Beregning; denne Fremgangsmaade er siden fulgt. Herfra danner kun Udgifterne til Husleje og Skatter væsentlige Undtagelser. For Huslejens Vedkommende som allerede nævnt, fordi Oplysninger om Huslejen kun skulde tilvejebringes en Gang om Aaret, og for Skatternes Vedkommende, fordi disse i Forvejen kun ansattes paa ny en Gang aarlig.

Af det her anførte vil formentligt fremgaa, at det ikke i mindre Grad er nødvendigt at gøre en Forudsætning om de Enhedspriser, man ved en Pristalsberegning af den her omhandlede Art vil lade indgaa i Beregningen, end om det Budget, man vil lægge til Grund. Og dog har de forskellige Forudsætninger, der her kunde blive Tale om at tage i Betragtning ved Siden af dem, som Loven har fastsat, og som i det væsentlige ogsaa er fulgt ved Beregningen af Pristallene, aldrig været Genstand for en tilsvarende Opmærksomhed som Forudsætningen om Budgettet, i Virkeligheden en ejendommelig Kendsgerning.

Lægger man nemlig ikke andet ind i Meningen med en Pristalsberegning end den, der fremgaa af Forudsætningerne om Budget og Priser, og alene hæfter sig ved den totale Udgift, som Beregningen da fører til (enten ved Udgiftstallet eller det hele Pristalsbudget), er det vanskeligt at faa Øje for Berettigelsen af den omfattende og til Tider meget levende Diskussion, der har været ført alene til Ære for Budgettet. Thi det har i dette Tilfælde — omtrent saalænge man har beskæftiget sig med denne Slags Spørgsmaal — været særdeles velkendt, at naar man beregnede vejede Gennemsnit af en Række Iagttagelser — eller en Række Gennemsnit af saadanne — var mindre Ændringer i Vægtfordeling uden nævne-

værdig Betydning (og i Praksis ganske uden saadan, naar man ikke regnede med overflødig mange Decimaler), hvis denne Vægtfordeling ikke iøvrigt valgtes saaledes, at den i den paagældende Forbindelse maatte betragtes som mer eller mindre absurd. Det er denne Omstændighed, der har kunnet udnyttes ved de gentagne Ændringer af det ved Pristalsberegningerne anvendte Budget; naar et saadant nyt Budgets samlede Omfang vælges saaledes, at det paa et givet Tidspunkt giver samme Udgiftsbeløb som det ældre, vil det af sig selv ogsaa give Udgiftsbeløb, der praktisk taget stemmer overens med Udgiftsbeløbene »i Omegnen«, fordi de Ændringer der i Praksis bliver Tale om at foretage i denne Relation er minimale. I Praksis frembyder det derfor i Almindelighed ingen Vanskelighed at »hægte Pristalskurven sammen« ved Overgang til et ændret Budget.

Den Nøjagtighed, man vil anvende ved Vægtfordelingen, kan imidlertid ikke vurderes uden ogsaa at tage Hensyn til den Nøjagtighed eller Betydning, man kan tillægge Prisgennemsnittene for de enkelte Varer, af hvilke man netop ved Hjælp af en passende Vægtfordeling (Budget) vil danne et fælles Gennemsnit, og det maa derfor allerede fra dette Synspunkt forekomme mærkeligt, at denne Side af Sagen har paakaldt Interessen i saa forholdsvis ringe Grad eller rettere slet ikke, skønt denne Relation (i nærv. Forbindelse Relationen mellem Budgettets og Prisernes Nøjagtighed) altid fremhæves i Lærebøgerne¹).

Ved Tilvejebringelsen af Prismaterialet til Udgifts- resp. Pristallets Beregning vil det nu ganske vist være vanskeligt at hævde, at der ikke er lagt megen Vægt paa at sikre lagttagelsernes Paalidelighed. Omsorgen har dog ikke kunnet gøre sig gældende i lige Grad paa alle Punkter; saaledes hviler Prisgennemsnittene for Fødevarerne og enkelte andre Varer paa et langt bredere, til den betragtede Anvendelse i Virkeligheden overflødig bredt, Grundlag end andre, specielt de Poster, hvor egentlige Priser har maattet erstattes med Indekstal for Prisforandringerne. Og medens der som fremhævet foran er lagt stor Vægt paa, at de Priser, der indgik i Detailprisstatistiken fra Kommunerne, fra Kvartal til Kvartal gjaldt de samme paa Stedet bedst kendte Varekvaliteter, sammenbandedes ved de benyttede Indekstal til Karakterisering af Stig-

¹) Saaledes konkluderer *A. L. Bowley* i sin bekendte: *Elements of Statistics* i følgende »advice«: »in calculating averages give all care to making the items free from bias, and do not strain after exactness in weighting.«

ningen i Huslejen paa den anden Side til en vis Grad Anvendelses-Formaalet (at konstruere en Lønindeks) med det rent erkendelsesmæssige Formaal at undersøge Prisstigningen, en Sammenblending, der ikke harmonerer med Principperne for selve Detailpriserne Tilvejebringelse. Skulde her være Overensstemmelse, maatte Huslejens Stigning i en given Periode maales ved Iagttagelser over Huslejens Størrelse i samme Bestand af Lejligheder ved Periodens Begyndelse og Slutning, medens den gennemsnitlige Huslejes Størrelse ved Aarets Begyndelse og Slutning i en Bestand med fast S sammensætning efter Værelsesantal har været afgørende uden Hensyn til den Forbedring og dermed Fordyrelse i disse Lejlighedstyper, som samtidig kunde være foregaaet i Aarets Løb og faktisk i nogle Aar med kraftigt Nybyggeri foregik. At den Bestand, man saa at sige skulde holde under Iagttagelse gennem et Aar for at konstatere, om Lejen ændrede sig uden specielle Aarsager (Nybyggeri, nye Installationer eller Hovedreparationer o. s. v.), kunde være en ny og anden fra Periode til Periode, er derimod en anden Sag.

Imidlertid kan det næppe antages, at de her omtalte Forhold har formaaet at spille nogen virkelig betydende Rolle, og i hvert Fald afgiver de ikke Stof til en lige saa omfattende Diskussion af denne Side af Grundlaget, som Budgettet har afgivet. Derimod ligger der i selve Problemet om Maalingen af Prisændringerne uden Hensyn til Formaalet det Spørgsmaal, hvilken Rolle den foran paaviste Spredning saavel i Prisiagttagelserne selv som ogsaa i Prisændringerne kan antages at betyde for Vurderingen af Pristallene iøvrigt. Det er umiddelbart indlysende, at — i hvert Fald tilsyneladende — nøjagtigt samme Resultat udtrykt ved et og samme Pristal ikke kan have samme Indhold, naar det fremgaar af Prisændringer, der er forløbet ganske forskelligt eller forløbet nogenlunde ens for den lange Række af Varer, der indgaar i Beregningen. Hvilken Spredning, der her kan fremkomme, fremgaar allerede af Tabellen S. 340—41. Afsætter man eksempelvis de Udgiftsbeløb, der for Budgettets enkelte Poster her fremgaar, f. Eks. for Januar 1921 som Abscisser i et Koordinatsystem og de tilsvarende Udgiftsposter for Januar 1926 som Ordinatorer, kan man danne sig et Indtryk af en Uensartethed, som slet ikke giver sig til Kende ved den enkle Angivelse, at Indeksen for Prisbevægelsens gennemsnitlige Omfang fra Januar 1921 til Januar 1926 er $3043 : 4363 = 0,697$, at Prisfaldet i denne Periode altsaa gennemsnitlig har andraget 30,3 pCt.; thi de afsatte Punkter, i Antal lig Antallet af Budgettets

Enkeltposter, er meget langt fra at falde paa samme rette Linie gennem Begyndelsespunktet med Hældningen 0,697.

Nu er det imidlertid ikke engang denne specielle Spredning og dens Størrelse, hvortil Interessen hovedsagelig knytter sig; thi var den fra Periode til Periode væsentlig den samme og tillige beroede paa væsentligt de samme Egenbevægelser fra Vareprisernes Side, vilde Angivelsen af Prisniveauets Ændring ved et eneste Tal (Pris-tallet) — omend behæftet med en vis Usikkerhed — endnu kunde gælde som »den væsentligste Sandhed« om den indtraadte Forandring. Man stilles med andre Ord her overfor en tredje Forudsætning eller Abstraktion, som Opgaven at udtrykke den samlede Prisbevægelse i et enkelt Tal kræver gjort.

I hvilket Omfang Pristalsberegningen kan honorere denne For-dring, har været meget lidt paaagtet; men det er jo kendt nok, at Forudsætningen for visse Perioders Vedkommende i alt Fald ikke er særligt godt opfyldt. Vanskeligheden bestaar her i, at denne Op-gave ikke kan angribes rationelt, uden at man ogsaa tager den Spredning i Betragtning, som kommer til Syne ved den en-kelte Vares Prisfluktuationer, og som i nogen Grad skjules ved, at Detailprisstatistikens Oplysninger om lokale Priser i saa stort Omfang er Prisgennemsnit og ikke egentlige Prisiagttagelser med tilhørende Angivelse af den omsatte Mængde. Medens man naturligvis ikke kan arrangere et Slags Bogholderi over samtlige Om-sætninger i Detailhandelen selv for periodiske korte Tidsrum, maatte det paa den anden Side være muligt at erstatte de lokale Prisingennemsnit med virkeligt betalte Priser, uden hvilket man i hvert Fald ikke kan angive, hvad man ved en Undersøgelse, der gik længere end til Beregningen af Gennemsnit for hele Landet, opererede med.

Kunde en saadan Detailprisstatistik tilvejebringes, vilde der imidlertid være Mulighed for at forfølge den her omtalte særlige Opgave et godt Stykke videre. Opgav man nemlig da ogsaa at blive staaende ved udelukkende Anvendelse af de ofte brugte Indeks-tal som eneste Udtryk for en Prisændring (jfr. ovenfor S. 323), hvilke Indekstal er lidet egnet til at kunne erstattes med deres Gen-nemsnit, fordi de allerede i Følge deres Konstruktion er prædesti-nerede til at udvise ejendommelige, specielt skæve, Fordelinger, vilde det Prismaalingens Problem, der til syvende og sidst ligger bag Pristallets Ide, med forholdsvis faa Midler kunne gøres væsent-ligt klarere fra et statistisk Synspunkt. Om de hertil nødvendige, rent tekniske Detaljer skal kun fremhæves, at Valget af et Stan-

dardbudget herved navnlig vilde komme i Betragtning, forsaavidt *Omfanget* af nogle af de til Raadighed staaende Prisiagttagelser viser sig for ringe til enkeltvis at yde noget Bidrag; Anvendelsen af Standardberegninger i Prismaalingen synes i det hele at have bragt dette Hjælpemiddels egentlige Funktion i Glemsel, herunder ogsaa den ikke absolut afgørende Betydning af Valget af Standard.

Hvad den anden Forudsætning angaar, vil Vægten ligge paa at finde en saadan passende Transformation af de af Prisiagttagelserne umiddelbart beregnede Indekstal, at de er velegnede til Middeltalsdannelse og derved samtidigt tillader paa simpel Form at give Udtryk for Spredningen i Prisbevægelserne. Spørgsmaalét om et arbitrært Valg af Enhedspriser bortfalder derved af sig selv; der er paa Forhaand intet i Vejen for at tænke sig, at de ved Loven fastsatte Gennemsnitspriser i visse Tilfælde med Tilnærmelse vil kunne være egnede, omend maaske kun for nogle Varer; dette kræver imidlertid en særskilt Undersøgelse.

Ved paa denne Maade i højere Grad at betragte iagttagelige Prisændringer som »statistisk variable«, d. v. s. lægge Vægten paa deres Fordelingslove og ikke udelukkende paa deres Middeltal, ophæves tillige ganske af sig selv den Forskel, man har gjort mellem en Række forskellige Metoder, specielt »Prissumsmetoderne«, hvortil Pristallet efter sin Natur hører, og »Indeksmetoderne«, af hvis Hud Pristallene imidlertid ogsaa har en Rem. Pristalskurvens Begreb vil blive radikalt ændret og det ovenfor omtalte Interkalationskriterium dermed antage en ganske anden Karakter end den, der i Tidens Løb har givet Anledning til saa meget Hovedbrud; dette hænger sammen med, at de Forestillinger, der ligger til Grund for disse Begreber — baade ud fra økonomiske og statistiske Synspunkter — er blevet i den Grad idealiserede, at de er blevet ganske virkelighedsfjerne. Trangen til ved Pristalsangivelserne at benytte senere Aar som »Basisaar« er det synlige Udtryk herfor; men Prisniveauets Højde f. Eks. pr. Januar 1940 kan alligevel ikke ganske betingelsesløst paa en Gang udtrykkes ved Tallene 203 i Forhold til 1914, 131 i Forhold til 1931 og ved 118 i Forhold til 1935.

Vender man sig fra disse Betragtninger til dem, som mere eller mindre til Forudsætning har haft, at Pristallet skulde angive, med hvilke Indtægter en Familie skulde kunne klare sig lige godt i to forskellige Prissituationer, er det naturligt, at Spørgsmaalene bliver helt andre. Tendensen til at betragte den Udgang paa det prismaa-

lingstekniske Problem, som en Standardberegning kan byde paa, ogsaa som Udtryk for, hvad der virkelig vilde blive Resultatet af Prisudviklingen i den betragtede Periode, altsaa som en Slags veritabel »Forløbsanalyse«, er en Tendens, som er følelig mærkbar paa praktisk taget alle Omraader, hvor Standardberegninger eller beregnede Tilfældes Metode bruges med Udbytte, men fra hvis Rigtighed der i den her betragtede Anvendelse ofte nok er taget Afstand, f. Eks. ved Fremhævelsen af den med Prisernes Ændring følgende Ændring ogsaa af Forbrugets Sammensætning. I større Almindelighed kan man vel endog til Tydeliggørelse af Forskellen tværtimod med denne Sprogbrug karakterisere en Standardberegning som et godt Eksempel paa en »Alternativanalyse«, forsaavidt en saadan Beregning slet ikke tager noget Udtryk for »Bevægelsestilstanden« i Prissystemet hverken ved Periodens Begyndelse eller Slutning eller derimellem i Betragtning.

Og saa er der fra en virkelig Forløbsanalyse og til ligefrem at konstruere en automatisk Lønindeks yderligere et godt Stykke Vej, paa hvilket det vilde blive nødvendigt at gøre endnu adskillige Forudsætninger af højst skiftende Indhold i de skiftende Situationer, hvis Ideen om en saadan Indeks statistisk skulde realiseres. Ikke mærkeligt, at Troen paa Pristallets Evne til ogsaa umiddelbart at fungere som Lønindikator i det lange Løb har haft vanskeligt ved at holde sig lige levende hos nogen af de i Lønkampen engagerede Parter.

I Tjenestemændenes Udgiftstal har man iøvrigt et Eksempel paa, at Lønindikatorens Funktion ikke uden videre er accepteret som sammenfaldende med Pristallets. Forskellen har til en Begyndelse fundet sit Udtryk baade i Konstruktionen (jfr. ovenfor) og i den særlige Maade, hvorpaa Udgiftstallet skulde bringes i Anvendelse. Og det har navnlig været det sidste Punkt, paa hvilket Usikkerheden i Problemets Indhold og Udformning har givet sig til Kende; thi Reglerne for Udgiftstallets Anvendelse har siden 1919 gennemgaaet adskillige til Dels meget gennemgribende Ændringer. Derimod har Konstruktionen været fastholdt, indtil Lovgivningsmagten paa det seneste har grebet ind i Pristallets og Udgiftstallets Beregning¹⁾, saavel som i disse Tals Anvendelse ved Lønregulering.

¹⁾ Det sidste Pristal, resp. Udgiftstal, ved hvis Beregning der ikke ved Lov har været foreskrevet nogen speciel Fremgangsmaade, er fra Januar 1940, da Pristalsbudgettets samlede Udgift androg 4056 Kr. (d. v. s. Pristallet med Basis i Priserne 1914 = $4056 : 2000 = 203$ Points) og Udgiftstallet 3181 Kr. mod 3466 Kr. pr. Juli 1919.

Lov Nr. 100 af 27. Marts 1940 om midlertidige Forbrugsafgifter m. m.

At Vanskeligheden ved at udforme Regler for en automatisk Lønregulering i højere Grad ligger i Maaden, hvorpaa et Prisindeks

(»Omsætningskatten«) paalagde (§ 45) imidlertid Det statistiske Departement at opgøre, med hvilke Beløb

1) dels den ved den dengang nye Lov om Indkomstskat til Staten (af 20. Marts 1940) hjemlede Udskrivning af Skat u d o v e r den dagældende o r d i n æ r e men med 20 pCt. forhøjede Skat,

2) dels de nye Omsætningsafgifter og Forhøjelser indgaar i Pristalsbudgettet. Ligeledes skulde der ved Beregningen af Udgiftstallet, i hvilket den direkte Skat ikke indgaar, bortses fra Virkningen af de nye Omsætningsafgifter.

Tilsvarende Bestemmelser indeholdt Lov Nr. 547 af 31. Okt. 1940, der med Udløbet af Oktober 1940 afløste den første. I § 56 i denne nye Lov fastsattes, at ogsaa Virkningen paa Pristalsbudgettets samlede Beløb af Forhøjelsen af Indkomstskatten i 1941—42 overfor 1939—40 paa samme Maade skulde opgøres særskilt; endelig inddrogtes i § 55 i Lov Nr. 439 af 24. Okt. 1941, der med Udløbet af Oktober 1941 afløste den 2. Lov, og hvis Gyldighed udløber med Oktober 1942, ogsaa Virkningen paa Pristallet af Forhøjelsen af Indkomstskatten i 1942—43 stadig overfor 1939—40 paa samme Maade.

I nedenstaaende Oversigt er til Belysning af disse Bestemmelser Virkning for de siden Januar 1940 beregnede Pristal anført 1) Pristalsbudgettets Totaludgift uden Fradrag for Forhøjelse af direkte Skat og Omsætningsafgifter, 2) Fradragene efter de nævnte Love, og 3) den Restudgift, der herefter bliver tilbage. Tillige er anført 4) Størrelsen af de Bidrag til Arbejdsløshedsfonden efter Lovene Nr. 280 af 30. Maj 1940 og Nr. 158 af 31. Marts 1941 om Arbejdsfordeling (»L ø n s k a t t e n«) og 5) den Rest, der derefter bliver tilbage, naar ogsaa disse »Skattebeløb« fradrages. Endelig er anført 6) de paa Grundlag af en skønsommæssig Beregning fundne Beløb, hvormed Aarsforbrugets Totalbeløb paa de forskellige Tidspunkter maatte tænkes nedsat, naar Hensyn tages til de gældende Rationeringsbestemmelser, og 7) den Rest, der herefter bliver tilbage af Totaludgiften. De heraf følgende »forskellige Pristal« med Basis i Priserne 1914 er ikke anført, da de ved Division med 20 umiddelbart fremgaar af de anførte Totaludgifter, resp. Rester.

Beløbene i Kroner	Totaludg. uden Fradrag	Fradrag for Skatte- højelser		Fradrag for Lønskat		Fradrag for Ration.	
		Rest	Rest	Rest	Rest		
	1	2	3	4	5	6	7
Januar 1940	4056	0	4056	0	4056	0	4056
April —	4434	78	4356	0	4356	0	4356
Juli —	4663	116	4547	84	4463	20	4443
Oktober —	4964	120	4844	120	4724	45	4679
Januar 1941	5182	114	5068	120	4948	0	4948
April —	5262	116	5146	72	5074	0	5074
Juli —	5507	153	5354	96	5258	0	5258
Oktober —	5548	154	5394	96	5298	0	5298
Januar 1942	5569	141	5428	96	5332	—	—

skal anvendes, end i Konstruktionen af et saadant Indeks, fremgaar iøvrigt ved en Sammenligning mellem Pristallets og Udgiftstallets Bevægelser gennem den Periode, hvor de begge foreligger.

Korrelerer man nemlig de foreliggende ialt 33 Par samtidige Udgiftstal, U , og Pristal, her repræsenteret ved Pristalsbudgettets Totaludgift, P , f. Eks. ved at afsætte dem som Abscisser resp. Ordinatorer i et sædvanligt Koordinatsystem, faar man 33 Punkter, som med stor Tilnærmelse ligger paa en ret Linie; udjevner man derfor U lineært ved P , finder man, at U med en Middelfejl af 51 Kr. kan fremstilles ved

$$U = 0,888 \cdot P - 418,6 \text{ Kr.},$$

og omvendt at P med en Middelfejl af 58 Kr. kan fremstilles ved

$$P = 1,105 \cdot U + 536,4 \text{ Kr.}$$

Regressionslinierne falder altsaa tæt sammen, og Fejlen ved at benytte alene det ene af disse Tal vil i de nogle og tyve af de 33 Tilfælde ikke overskride 50 à 60 Kr. og i intet Tilfælde blive større end 150 à 160 Kr. For Udgiftstallets Vedkommende, hvis Ændringer i Forhold til Udgangsværdien i 1919 (3466 Kr.) har været afgørende for Lønændringerne, drejer det sig altsaa kun i sjældne Tilfælde om en Afvigelse paa 3 à 4 pCt. og i de fleste om en Afvigelse, der slet ikke vilde have faaet nogen Betydning. Der er intet forbavsende heri, naar den nære Forbindelse mellem Pristal og Udgiftstal erindres. Forsaavidt kan man — omend post festum — erklære, at man kunde have sparet sig Ulejligheden og benyttet Pristallet ogsaa som Regulator af Tjenestemændenes Lønninger.

Udgangen er imidlertid blevet en ganske anden. I sine første Bestræbelser paa at fastholde Lønniveauet valgte Lovgivningsmagten ganske vist Pristallet pr. Januar 1940 som Rettesnor for Perioden indtil 1. Marts 1941; men man maatte allerede i Sommeren 1940 fire paa det ved dette Valg indtagne Standpunkt¹⁾ og ved

¹⁾ Jfr. Lov Nr. 276 af 30. Maj 1940 om det for Regulering af Arbejdslønninger gældende Pristal, der bestemte, at i alle Forhold, i hvilke Beregning af Lønninger eller Løntillæg sker paa Grundlag af et udregnet Pristal efter de ved Overenskomsten af 31. Okt. 1939 mellem Hovedorganisationerne fastsatte Regler eller hertil principielt svarende Regler, skulde det af Det statistiske Departement for Januar 1940 beregnede Pristal indtil 1. Marts 1941 være afgørende. Loven skulde gælde til 1. Marts 1941, d. v. s. til samme Tid som den nævnte Overenskomst af 31. Okt. 1939. Da imidlertid det herved forudsatte Prisgrundlag i Løbet af faa Maaneder forrykkedes, maatte man ved Lov Nr. 496 af 23. Sept. 1940 om Tillæg til ovennævnte Lov forhøje de

Arbejds- og Forligsnævnets Kendelse af 4. Marts 1941 blev Pristallet heller ikke rehabiliteret som Lønregulator. Siden er der yderligere indtruffet den meget kommenterede Begivenhed, at der til den gældende Lov om Arbejdsforhold er kommet et Tillæg²⁾, efter hvilket Det statistiske Departement til Vejledning for Arbejds- og Forligsnævnets Formandsskab ved Afgørelsen af generelle Lønspørgsmaal med Udgangspunkt i Pristallet for Juli 1941 (275) vil have at udregne halvaarlige Særpristal, der beregnes som Pristallet, men saaledes at der kun tages Hensyn til Prissvingningerne i Udgiftsgrupperne:

- 1) Indenlandske Fødevarer med Undtagelse af Kager, Wienerbrød og lign.
- 2) Brændsel og Belysning.
- 3) Bolig.
- 4) Klæder, Fodtøj og Vask.

Dette Sær-Pristal (»det skrællede Pristal«) skal beregnes for Januar og Juli, første Gang pr. Januar 1942.

Ved Sammenligning med Tabellen S. 340—41 vil det ses, at det saaledes stort set er Udgiftstallet, der indtil nu er gaaet af med Sejren som Lønindeks, omend kun med vejledende Virkning.

Beløb, der ved Fastholdelsen af Januar-Pristallet 1940 dannede Grænsen for Dyrtidstilæggene, dog saaledes, at ingen Ugeløn derved kom op over 80 Kr.

Kort efter disse Loves Udløb havde Formandsskabet for det ved Lov Nr. 478 om Arbejdsforhold af 14. Sept. 1940 (senere forlænget med Gyldighed til 1. Nov. 1942 ved Lov Nr. 449 af 31. Okt. 1941, jfr. Bkg. Nr. 450 af samme Dato) oprettede Arbejds- og Forligsnævn ved Kendelsen af 4. Marts 1941 truffet Afgørelse om Dyrtidstillæggenes Størrelse for Tiden indtil 1. Marts 1942, ligesom der ved Lov Nr. 111 af 18. Marts 1941 var truffet særlige Bestemmelser om Løntillæggene i Tiden indtil 1. Nov. 1941 (senere forlænget til 31. Marts 1942) for Statens, Kommunernes, andre offentlige Institutioners eller koncessionerede Selskabers Tjenestemænd, i hvis Lønningsvilkaar der indgik Løn-Regulering efter Statstjenestemandsløvens Regler. Da en automatisk Lønregulering efter Pristallet herved fortsat var sat ud af Kraft for de nævnte Omraader, medens der uden for disse fandtes en stor Mængde Forhold, i hvilke der normalt skulde finde en Regulering Sted efter Pristallet, bestemtes det ved Lov Nr. 135 af 31. Marts 1941 om Reguleringer af Lønninger i forskellige Forhold — ligesom Tilfældet var ved den første Lov af 30. Maj 1940 — at alle disse Forhold skulde reguleres paa tilsvarende Maade, saaledes at Lønstigningerne i H. t. Kendelsen af 4. Marts 1941, resp. i H. t. Lønningsloven kom til at danne Grundlaget ved tilsvarende Anvendelser.

²⁾ Lov Nr. 488 om Tilføjelse til Lov om Arbejdsforhold af 1. Dec. 1941.

Ganske vist er det ikke mere helt den i Tabellen angivne Vægtfordeling, der nu benyttes ved Pristalsberegningen — et i denne Forbindelse ganske underordnet Forhold — hvorimod Varesorterne er i alt væsentlig de samme; af disse Varesorter maa ogsaa enkelte (som Risengryn, Svedsker, Rosiner, Abrikoser, The, Kaffe og Krydderier) udgaa som Varer af ikke indenlandsk Oprindelse; men det vilde formentlig ogsaa uden denne Bestemmelse i det hele taget blive vanskeligt for Tiden at skaffe Oplysning om disse Varers Priser. Ingen af dem spiller endelig saa stor en Rolle for hele Udgiften som Posten: Kager, Wienerbrød og lign., hvis Prisbevægelse oven i Købet kunde betragtes som særlig »farlig« som Følge af den samtidige Forhøjelse af Prisen paa »Industrisukker« og »Industri-smør«¹⁾.

Den væsentligste Forskel mellem det gamle Pristal og Sær-Pristallet bestaar derimod i, at Posterne »Skatter og Kontingenter« samt »Øvrige Udgifter« nu ligesaa lidt som i Udgiftstallet skal indgaa i Sær-Pristallet. Thi medens — som vist — Bevægelserne i Pristal og Udgiftstal i hele Perioden 1919—1939 har været tæt forbundne, vil denne Korrelation ikke kunne ventes at holde sig, naar Indkomstskatten, som det skete i 1940, øges betydeligt ogsaa for de mindre Indkomster.

Hvilken Betydning de i Loven om »Omsætningskatten« indsatte Bestemmelser (jfr. Noten S. 348—49) om det oprindelige Pristals Reduktion med det Beløb, hvormed den direkte Skat forhøjer Pristalsbudgettets Totaludgift, herefter vil have, er det vanskeligt at faa Øje for; de forhøjede Forbrugsafgifter vil derimod stadig gøre deres Indflydelse gældende saavel paa Sær-Pristallet som paa Udgiftstallet; men medens der stadig i Udgiftstallet skal gøres Fradrag for den heraf følgende Stigning i Udgiftstallet indeholder Loven om Sær-Pristallet ingen tilsvarende udtrykkelig Bestemmelse. Ved den første pr. Januar 1942 foretagne Beregning af dette er Resultatet iøvrigt blevet 275, altsaa ganske det samme som det pr. Juli 1941 uden Fradrag af Skatteforhøjelser beregnede, jfr. Tabellen S. 349.

Spørgsmaalet om Skattens Indregning i Pristallet, der hidtil har været den principielle Skillelinie mellem Pristal og Udgiftstal, har saaledes først for nylig faaet ogsaa praktisk Betydning. I ældre Tid, da Spørgsmaalet spillede en mindre Rolle, kunde Skatten forsaa-

¹⁾ Jfr. Lov Nr. 184 om en Sukkerordning af 16. April 1941 og Nr. 487 om en Smørordning af 1. Dec. 1941.

vidt med Rette tages med som den i højere Grad kunde betragtes alene som Betaling for en Række Goder, det udelukkende tilfaldt *Retsstaten* at yde. I samme Omfang Staten udvider sin Virksomhed i Retning af en *Velfærdsstat*, kan man vanskelig vedblive at betragte Skatternes Betydning for et Budget som noget Udtryk for Livets Dyrhed i samme Forstand som Priser for andre Goder, man tilkøber sig for Penge, særlig ikke i en Udvikling, hvorved en fortsat voksende Del af Indkomststrømmen ledes over det offentlige Kasser. Om hele det store Kompleks af Spørgsmaal, der i Virkeligheden ligger bag denne Betragtning, skal her kun fremhæves, at det mindst har samme Betydning for Prismaalingens Problem som den umiddelbart indlysende Betydning, det har for Beregningen af en Lønindeks.

Hele den Række af forskellige Pristal og Udgiftstal, hvormed der for Tiden faktisk opereres, kaster ogsaa et karakteristisk Lys over den klassiske Strid mellem det, man har kaldt »Monismen« contra »Pluralismen«¹⁾, og en ren Monisme synes det vanskeligere nu om Dage end nogen Sinde at forfægte. Dette Spørgsmaal berører ogsaa den Tillid, som et — eller flere jævnsides løbende — Pristal kan gøre Fordring paa at nyde. Skal denne Tillid ikke røkkes, kan der komme den Tid, da det bliver nødvendigt at adskille de Spørgsmaal, som en tidligere overvejende monistisk Betragtning har søgt at samle i Idéen om et enkelt Tal som Udtryk for Prisniveauet²⁾.

Imidlertid vil den Omformning af Pristalsproblemet, der bringer det i nærmere Forbindelse med en egentlig Forløbsanalyse, end en Standardberegning er i Stand til, og som navnlig er den Omformning, der efterspørges af den monistiske Betragtningensmaade, heller ikke være i Stand til at levere et Svar i Form af et eneste Tal. Hvorledes det forholder sig hermed, kan til Slutning antydes, selv om det maa gøres alene ved et rent teoretisk Tankeeksperiment, som det indtil videre har vist sig ganske anderledes vanskeligt at realisere statistisk end det simplificerede Prismaalingsproblem.

Udgangspunktet for dette Tankeeksperiment er Forestillingen

¹⁾ Jfr. f. Eks. *G. Habeler*, cit. ovenfor S. 337, S. 73 f. og *Nationaløk. Tidsskrift* 1933, S. 253 f.

²⁾ Om dette just er den bærende Idé i den Henvendelse, som den svenske Arbejderorganisation (L O) Jan. 1942 har rettet til Socialstyrelsen om en Udbedring af Grundlaget for Styrelsens Leveomkostningsindeks, er vel tvivlsomt. Men i Rækken af Spørgsmaal, der under de nuværende Forhold paatrænger sig til Overvejelse, paatræffes naturligvis i det væsentlige de samme, som her er omtalt.

om, at den enkelte Indkomstnyder bedre end nogen anden finder ud af, paa hvilken Maade han bedst fordeler sin til Raadighed staaende Købekraft, repræsenteret ved hans Indkomst, ved Indkøb af de Varer, han efterspørger, og at man i hans ændrede Vurdering af den sidste Krone, han har at give ud, har et Maal for, hvorledes han reagerer overfor Prisændringer. Tankegangen bygger altsaa paa Ideen om Pengenes (Indkomstens) Grænsenytte. Tænker man sig Formen af Grænsenyttkurven kendt i to forskellige Prissituationer, vil der i Almindelighed til enhver Indkomst af en given Størrelse paa dette Sted af Kurven findes en ganske bestemt Fleksibilitet¹⁾, og om de to Indkomster, der paa de to Grænsenyttkurver giver samme Fleksibilitet, kunde man sige, at de klarer sig lige godt i de to Prissituationer. Accepterer man dette som et adækvat Udtryk for det, der ligger bag den monistiske Opfattelse af Pristallets Indhold, vilde man, om Grænsenyttkurverne virkelig kendtes, have et Middel til at afgøre, hvilken Indkomst der paa et givet Tidspunkt vilde ækvivalere en given Indkomst paa et andet Tidspunkt med en anden Prissituation.

Afsatte man derefter de forskellige Indkomster til det ene Tidspunkt som Abscisser i et Koordinatsystem, og de tilsvarende Indkomster til det andet Tidspunkt som Ordinater, vilde de derved afsatte Punkter danne en vis Kurve. Hvis denne Kurve helt eller med Tilnærmelse formede sig som en ret Linie gennem Begyndelsespunktet, vilde man befinde sig i den saa stærkt attraaede Situation at kunne udtrykke de Indkomster, der i den nye Prissituation ækvivalerede de tilsvarende Indkomster i den tidligere, ved at multiplicere alle de tidligere med et og samme Tal (Liniens Hældning), der da kunde udtrykke Prisniveauets ændrede Højde. Hvis Kurven derimod ikke antager den anførte Form, er det ikke længere muligt at udtrykke Ændringen i Prisniveauet ved et eneste Tal (Faktor). Det vilde maaske endnu være muligt at gengive dens Form ved nogle faa Konstanter, men hermed er man allerede ude over det simple Tilfælde, som i saa høj Grad har virket tiltrækkende paa adskillige af dem, der i Tidens Løb har beskæftiget sig med Problemet i den her betragtede større Almindelighed. Med en vis Tilnærmelse vil man dog inden for et kortere Indkomstinterval

¹⁾ Hvorved forstaas Grænsenyttens relative Ændring i Forhold til en passende lille relativ Ændring af Indkomsten, jfr. nærmere *Ragnar Frisch: Der Einfluss von Veränderungen des Preisniveaus auf den Grenznutzen des Geldes. Zeitschr. f. Nationalökonomie II, S. 625, Wien 1931.*

lige over »Livsminimet« kunne regne med Proportionalitet mellem ækvivalente Indkomster, hvad der kan give en teoretisk Begrundelse for specielt at betragte et Arbejderbudget.

Saa lidt ved man imidlertid om Indkomstens Grænsenytt, at en Forfatter som *Harald Westergaard*, der som Statistiker i højere Grad end de fleste søgte sin Styrke i at holde sig saa nær som muligt til Iagttagelserne, alligevel om Ragnar Frisch's Forsøg paa ad statistisk Vej at bestemme Grænsenyttkurvens Form fandt Anledning til at udtale¹⁾, at Forsøgene ikke havde givet os væsentlig større Viden end den, man kunde skaffe sig apriori ved at reflektere over Forholdene. Det er derfor ogsaa vanskeligt at sige noget om Udsigten til, at Realisationen af det her betragtede Tankeeksperiment vilde medføre, at man kunde betragte ækvivalente Indkomster som proportionale, og derfor heller ikke noget om, hvorvidt den Tanke at kunne udtrykke en Ændring af Pengeværdien ved et enkelt Tal, stadig lader sig opretholde blot som en Mulighed, det er værd at tage i Betragtning. Og om man herved alene vilde tænke paa et Arbejderbudget, er det stadig en Forudsætning, at Omsætning og Prisdannelse er fri, specielt at ingen Varemangel og Rationering findes og Konsumgodefordelingen alene bestemmes ved Godernes relative Priser.

¹⁾ Nationaløkonomisk Tidsskrift 1932, S. 281.